UYGARLIK TARİHİ

Editör: İsmail Güven

Ömer Adıgüzel
Ümüt Akagündüz
Mehmet Akalın
Mehmet Suat Bal
Burak Çalışkan
İbrahim Güner
Gürcan Gürgen
İsmail Güven
Mehmet Ali Kaya
Mustafa Metin
Ahmet Ocak
Eyüp Sarıtaş
Mustafa Uyar
Hasan Ünder
Turgut Yiğit

6. Baskı

PEGEM AKADEMİ

Editör: Prof. Dr. İsmail Güven

UYGARLIK TARİHİ

ISBN 978-9944-919-23-4

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

1. Baskı: Eylül 2005, Ankara
6. Baskı: Mart 2016, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Seher Reyhani
Dizgi-Grafik Tasarım: İsa Çam
Kapak Tasarımı: Didem Kestek

Baskı: Sarıyıldız Matbaacılık Ltd. Şti
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 523. Sk. No:31
Yenimahalle-ANKARA
(0312 395 99 94)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 23593

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

ÖNSÖZ

"Bir insan için hafıza neyse bir toplum için de tarih odur. Hafızasını kaybetmiş insanlar nevrotik, tarihini hatırlamayan toplumlar da hafızasını kaybetmiş insanlar gibidir". Tarih aslında bugünümüze nasıl geldiğimizin cevaplarını verir. Bugün, eski çağlara göre birbiryle daha fazla etkileşime giren ve birbirine bağlı ulusların bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz. Farklı kültürel mirasa ve görüşe sahip bireyler eskisine oranla daha yakın ve daha fazla ilişki kurmaktadırlar. Dünyanın herhangi bir yerindeki sosyo-ekonomik ya da askeri değişim başka bölgelerdeki toplumları daha fazla etkilemektedir. Örneğin, çevre kirliliği, nüfus artışı ve diğer sorunlar artık bir bölgenin değil dünyanın sorunu olmaktadır. Petrol, elektronik fast-food kültürü gibi tüketim alışkanlıkları toplumların ve ülkelerin yaşam standartlarını köklü biçimde değiştirmiştir. Bunun da ötesinde, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar farklı din ve dünya görüşleri aynı bölgede yaşanmaktadır. Hiçbir toplum dünyadaki yerinin farkında olmadan yaşayamamaktadır.

Bugünkü durum aslında temel olarak tarihsel gelişmelerin ve uygarlıkların gelişmesinin doğal bir sonucudur. Özellikle dünyanın farklı bölgelerinde ve 16.yy'da Avrupa'da meydana gelen değişmeler ve bunların etkileri uygarlık tarihine yeni bir yön verdi. Uygarlığın beşiği olan Asya, Uzakdoğu, Mezopotamya ve Ön Asya uygarlığın lokomotifi olma özelliğini Avrupa ve Amerika'ya kaptırdı. Yeni dünya düzeni ve uygarlıklar çatışması gibi kavramlar ışığında uygarlık tarihi yeniden yazılmaya başladı ve yeni bir yön kazandı. Değişen bu dünyada toplumlar birbirine yaklaştıkça ortaya çıkan sorunların çözümünde insanların birbirini daha iyi anlaması ön koşul haline geldi. Uygarlık tarihinin okunması bu sorunların çözümünde yararlı bir araç olarak kabul edilmeye başlandı. Farklı uygarlıklardan gelen insanların farklılıklarının kavranması ve kabul edilmesi uygarlık tarihinin önemini birkez daha ortaya çıkardı. Bu nedenle uygarlık tarihi kitabı yazılırken özellikle dinler tarihi ve farklı kıtlarda ortaya çıkmış olan önemli uygarlıkların başat ögelerine de yer verildi. Antik çağ ile modern çağ arasındaki geçiş ve bağlantılara önem verildi. Böylece tarih okuryazarlarının yeni bir anlayışla tarihi yorumlamaları sağlanmaya çalışıldı. Bu eser oluşturulurken beklenen ancak geçmişimizi iyi yorumlarsak bugünü iyi anlayabileceğimiz anlayışından yola çıkıldı. Bu anlamda eserin her kuşaktan ve meslekten kitleye yararlı olacağı beklenmektedir.

Oldukça büyük ilgi gören kitabımızın dördüncü baskısı gözden geçirilmiş ve bazı bölümler yeniden oluşturulmuştur. Alan uzmanı olan ve birinci elden kaynaklara dayalı çalışmalar yapan bilim insanlarının katkıları kitabımızın niteliğini daha da yükseltmiştir. Okuyuculara yararlı olması dileğiyle…

Editör: Prof. Dr. İsmail Güven

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

1. Bölüm: Tarih Öncesi ve Uygarlık

Tarih Öncesi Devirler ve Tarih Devirleri

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

Uygarlık ve Uygarlık Tarihi Öncesi

Prof. Dr. Gürcan Gürgen*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

Uygarlık, Kültür ve Güncel Sorunlar

Prof. Dr. Hasan Ünder, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

2. Bölüm: Ön Asya Uygarlıkları

Mezopotomya Tarihi ve Uygarlığı

Öğr. Gör. Burak Çalışkan, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

Eski Mısır

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

3. Bölüm: Anadolu Uygarlıkları

Hititler

Prof. Dr. Turgut Yiğit, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

Frigler

Uzman Mustafa Metin, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi*

Urartular

Uzman Mehmet Akalın, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi*

Lydialılar

Prof. Dr. Turgut Yiğit, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

Ionialılar

Prof. Dr. Turgut Yiğit, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

4. Bölüm: Akdeniz Uygarlıkları

Ege ve Eski Yunan Uygarlığı

Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*

Roma Uygarlığı

Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*

5. Bölüm: Yakın Doğu Uygarlıkları

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

6. Bölüm: Uzak Doğu Uygarlıkları

Çin Kültürü

Doç. Dr. Eyüp Sarıtaş, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*

Hint Uygarlığı

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

7. Bölüm: Türk Uygarlığı Tarihi

Doç. Dr. Mehmet Suat Bal, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi*

8. Bölüm Orta Çağ

Orta Çağ: Tarihsel Süreç ve Kavramlar

Doç. Dr. Mustafa Uyar, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

İslam Dünyasında Kültür, Sanat ve Düşünce

Doç. Dr. Ahmet Ocak, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

9. Bölüm: Yeni ve Yakınçağ

Coğrafi Keşifler ve Sonuçları

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

Rönesans

Doç. Dr. Ömer Adıgüzel, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

Reform

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

Sanayi Devrimi ve Sanayileşme

Yrd. Doç. Dr. Ümüt Akagündüz, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

Fransız Devrimi

Prof. Dr. İsmail Güven, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

10. Bölüm: Amerika ve ABD

Yrd. Doç. Dr. Ümüt Akagündüz, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*

11. Bölüm: Uygarlığın Temel Taşları

Prof. Dr. İbrahim Güner, *Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM
TARİH ÖNCESİ VE UYGARLIK
(ss: 1-42)

2. BÖLÜM
ÖN ASYA UYGARLIKLARI
(ss: 43-84)

3. BÖLÜM
ANADOLU UYGARLIKLARI
(ss: 85-148)

4. BÖLÜM
AKDENİZ UYGARLIKLARI
(ss: 149-216)

5. BÖLÜM
YAKIN DOĞU UYGARLIKLARI
(ss: 217-230)

6. BÖLÜM
UZAK DOĞU UYGARLIKLARI
(ss: 231-272)

7. BÖLÜM
TÜRK UYGARLIĞI TARİHİ
(ss: 273-308)

8. BÖLÜM
ORTAÇAĞ
(ss: 309-378)

9. BÖLÜM
YENİ VE YAKINÇAĞ
(ss: 379-434)

10. BÖLÜM
AMERİKA VE ABD
(ss: 435-468)

11. BÖLÜM
UYGARLIĞIN TEMEL TAŞLARI
(ss: 469-510)

10. BÖLÜM

AMERİKA VE ABD*

AMERİKA UYGARLIKLARI VE AMERİKA KITASI'NIN KEŞFİ

On beşinci yüzyılda ileriki yüzyılları etkileyip modern dünyamızı şekillendiren olaylar, dönüşümler Avrupa merkezde olmak üzere yaşanmaya başlamıştır. Hümanizma, Rönesans ve Reform hareketlerine yol açan bu dönüşümler, Avrupa'yı ve Avrupalıyı yeniden inşa etmiş, kendisini modern sanatın ve bilimin ilk yansımalarıyla ifade eden yeni gruplar ortaya çıkartmıştır. Matbaanın keşfinden, bilim ve teknik alanındaki yeniliklere, feodalizmden şehirleşmeye, skolâstik zihniyetten, akılcı-bilimci zihniyete geçiş gibi uygarlık tarihinde farklılık yaratan pek çok dönüşüm, bu yeni grupların yaşam biçimini, zihniyetini değiştirmiştir. Amerika Kıtası'nın keşfi hem Avrupa hem de modern dünya için yaşanan değişimin hızını belirleyen önemli dönüm noktalarından birisidir.İslam dünyasnın yayılımı nedeni ile içine kapananan kıtada ekonomik yaşam aşırı nüfus yoğunluğunu karşılayacak yeterlilikte değildi.1453'te İstanbul'u,1517'de Mısır'ı fetheden Osmanlı Devleti güçlenen donanması ile Avrupa'yı hem askeri hem de ekonomik açıdan sıkıştırmıştı.IV.Haçlı Seferi sonrasında Akdeniz ve Karadeniz ticareti Venedik ve Ceneviz'in kontolüne geçmiş, Avrupalılar Doğu'nun zenginliklerine bu devletler vasıtasıyla ulaşmışlardı.Ancak zengin İpek ve Baharat Yollarının batıdaki kollarının el değiştirmesi Avrupa'yı İslam dünyasına bağımlı hale getirmekteydi. Ticaretin aldığı bu darbe zaten ekonomik sıkıntıyla uğraşan Avrupa'nın kaldıramayacağı bir durumdu.Avrupalı için kabul edilebilir en iyi seçenek, Doğu'nun zenginliklerine aracı kurumlar ile ilişkiye girmeden doğrudan doğruya ulaşmaktı. Gemi yapımcılığında yaşanan önemli gelişmeler meraklı kaşiflere bu zenginliklere doğrudan doğruya ulaşmak için fırsatlar sunmaktaydı.Portekizliler gemi direklerinin sayısını arttırarak ve ortadaki uzun direklere birden çok yelken çekerek gemicilik alanındaki gelişmelerin denizlere yansımasında başı çektiler. Portekizlilerin yenilikleri ile gemi farklı

* Bu bölüm Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ümüt Akagündüz tarafından hazırlanmıştır.

rüzgar ve dalgaların konumuna göre ayarlanabiliyordu.15. yüzyılın sonlarında gemiler güçlü omurgaları,alın kaburgaları ve çift katlı meşe döşemeleriyle ağır topların geri tepmelerine dayanabilecek hale geldi (McNeill, 2007).

İtalya'nın Cenova kentinde ünlü bir dokumacının yanında çalışan Kristof Kolomb, uzun zamandır Asya'ya ulaşılmasını sağlayacak bir sefer için destek aramaktaydı. Granada'nın düşüşünden sonra aradığı desteği buldu.1492 yılında en büyüğü Santa Maria olan Pinta ve Nina adlı üç yelkenli gemi ve 39 mürettebatıyla Hindistan'a giden bir başka güzergâh keşfedebilmek için yola çıktı. Kendisini destekleyenler getireceği altın ve baharatın kârının %10'unu ve keşfedilen yerlerin valiliğini ona vaat etmekteydiler. Seferin 10. gününde yani 12 Ekim 1492'de Rodrigo adlı denizci ufukta karanın göründüğünü sevinçle haber verdi. Kolomb ve tayfası Hindistan'a ulaşmış olmanın mutluluğu içindeydiler. Gün ağarırken karaya çıkan kâşif, yeri öperek Kastilya ve Leon adına bölgeye el koyduğunu ilan etti. Hâlbuki daha hedefledikleri yolun dörtte birini kat etmişlerdi. Yani karşılarındaki kara parçası Hindistan değildi. Atlantik Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasında bulunup, o zamana kadar varlığından haberdar olunmayan yepyeni bir kıtaydı. Karaya ayak bastıklarında mısır, yerelması yetiştiren, yün eğirmeyi bilen; demiri bilmeyen ama kulaklarına küçük altınlar takan Arawak yerlileri ile karşılaştılar. Daha sonra Kolomb, Hisponiola'da Amerika'da ilk Avrupa askeri üssü olacak olan Navidad Kalesini inşa ettirip, tayfalarından ele geçirdikleri altınları buraya stok etmelerini istedi.Madrid'e altınlar ile dönen kaşifin seferinin başarısına inanan İspanyol hükümdar ikinci sefer için ona, on yedi gemi,1200 tayfa tahsis etti. Görevi yeni yerler keşfetmek,köle ve altın getirmeketi.Kıtaya sonraki yıllarda iki sefer daha düzeneleyen Kolomb, ele geçirdiği altın ve köleleri İspanya'ya gönderdi.Bu arada yaptığı keşfin yankıları ülkede duyulmaya başladı.Onun açtığı kapıdan pek çok kaşif Amerika'ya doğru uzandı(Davies,2006; Zinn, 2005).Bir başka Cenovalı Giovanni Caboto, Matthew adlı gemi ile 1497'de Çin'in bir bölümü sandığı Cape Breton adasına ulaştı.1497-1504 yılları arasında üç sefer gerçekleştiren Amerigo Vespucci keşfedilen yerlerin ne Çin ne de Hindistan olduğunu iddia etti.Vasco Nunez de Balboa adlı kaçak gemi yolcusu ise Panama kıstağına ulaşıp,Pasifik Okyanusunu gördü.1519-1522 yılları arasında Dünya'yı dolaşan Ferdinand Magellan ise hem dünyanın yuvarlak olduğunu kanıtladı hem de Pasifik ile Atlas Okyanusları arasında bir kara parçası olup olmadığına yönelik tartışmalara son verdi (Davies, 2006).

Keşif hareketinin ilk dalgasının atlatılmasından sonra İspanyollar, kıtaya yönelik daha sistemli girişimlerde bulunmaya başladılar.Maalesef bu sistemli girişimler başlangıçta toplu ölümleri peşinden getirmiştir.İstediklerini elde etmek için her türlü katliamı yapmayı göze alan conquistatorlar kıtanın güneyinde bulunan iki uygarlığa tamamen son vererek işe başlayacaklardır.Kolomb'un

Bahama Adaları'nda Arawaklara yaptığını Cortes Meksika'da Azteklere; Pizarro ise Peru'da İnkalara yapmıştır.Ancak Cortes ile Pizarro'nun yaptıkları Kolomb'un verdiği zarardan kat kat daha fazlaydı.

İspanyolların kıtada gerçekleştirdikleri sistemli keşif hareketlerine değinmeden önce, onlar kıtaya geldiklerinde kıtada yaşayan uygarlıklar hakkında bilgi vermek sürecin anlaşılabilmesi için gereklidir.Kıtaya hakim olan Aztek ve İnka uygarlıkları İspanyollar gelmeden önce kendi kültürlerinin yaratmış olduğu koşullar altında yaşamlarını sürdürmekteydiler.Bugünün Orta ve Güney Amerikası'nda kurulmuş bulunan devletlerin hepsinde bu kültürel değerleri izleyebilmek mümkündür.Şüphesiz ki ilk konu edeceğimiz uygarlık Mayalardır.

Mayalar

Günümüz Meksika'sının güneyi, Guatemala ve Belize'nin Kuzeyini oluşturan toprak parçasında İ.Ö. 1500'lerde Maya Uygarlığı'nın ilk nüveleri geçimlerini mısır, fasulye ve kabak yetiştirerek temin eden köyler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu köyler elbette ki belli bir merkezden yönetilmemekteydiler. İ.Ö. 1300–800 yılları arasında mevcut köylerin sayısı artar ve Olmek kültürünün etkisi ile derin bir kültürel sıçrama yaşanır. (Gendrop, 2006) İ.Ö 300'den itibaren Maya kültürü, ilk piramit örneklerinin ortaya çıkması ile belirginleşmeye başlar. Piramitlerin çevresinde ortaya çıkan yerleşmeler ve zanaat grupları şehirleşmenin başlamasına ve bölgedeki idari mekanizmanın şekillenmesine yardımcı olur. Maya topraklarında daha ince yontular, daha büyük yapılar ve daha kesin planlara göre düzenlenmiş tapınaklar kendisini göstermeye başlar (McNeill, 2007).

M.S. 300 yılından itibaren Klasik Maya Uygarlığı güçlü bir şekilde ortaya çıktı. Maya kültürüne ait pek çok öğe bu yüzyıldan sonra gelişirken, tapınakların ebatları ve şehirlerdeki nüfus yoğunluğu arttı. Kendilerine has olan yazıları ve takvimleri bu yüzyıl sonrasında geliştirildi. Çeşitli dil gruplarını içinde barından bu resim yazısının geliştirilmiş olması uygarlığın gelişimine ait önemli bir evreydi. Evrenin gizemlerinin peşinde koşan Mayalar için yaşanan göksel olayların nedenleri ve sonuçları da dikkatle takip edilmekteydi. Gökyüzündeki tanrıların ne istediklerini anlayabilmek din adamlarının temel uğraşısıydı. Güneş, Ay ve Venüs onların yarattıkları takvimin merkezinde bulunan gök cisimleridir. Ancak takvim sistemleri iki yönlüydü. Dini ritüeller için kullanılan 20 günlük 13 gruba bölünmüş,260 günlük bir takvimin yanı sıra günlük ihtiyaçlara hitap eden 20 günlük 18 gruba bölünmüş 365 günlük bir takvimleri de bulunmaktaydı. İki takvim 53 yılda bir aynı kalkış noktasında birleşirlerdi ve çevrim yeniden başlardı (Gendrop, 2006; McNeill,2007). 600-900 yılları arasında Maya kentleri ve uygarlığı hızlı gelişimine

devam etti.Teotihuacan ve Monte Alban bu dönemin temel iki yerleşimidir.Bu iki şehir de izlenen merkezileşme ve nüfus artışı zenginliği açıkça göstermektedir. Ancak merkezileşme Yunan sitelerinde olduğu gibi şehir ve yakın çevresi ile sınırlıydı.Geniş tropik ormanlar merkezi otoritenin ortaya çıkışındaki en büyük engeldi. Yine de şehirler arasında hakim olan lüks tüketim mallarına dayanan ticaret bütünleşmeye kısmende olsa yardımcı olan önemli öğedir.Bu arada Tikal'de devasa boyutlara ulaşan tapınakların yapılıdığını da görmekteyiz (Gendrop, 2006). 900 yılına doğru Maya kentleri hızla terk edilmeye başlamıştır. Bu durumun kesin nedeni tam olarak bilinmemekle beraber, kuzeyden gelen güçlü bir barbar saldırısı, iklimde yaşanan değişimler, artan nüfus yoğunluğu sonrası çıkan karışıklıklar ya da Maya inancında görülen çöküntüler kentlerin hızla terk edilmesine yol açmış olabilir (McNeill, 2007).

Aztekler

Mayaların çekildikleri topraklara 11. yüzyıldan itibaren Toltekler yerleşmeye başladılar. Meksika'nın kuzeyinden gelen durmak bilmeyen göç akınları Maya topraklarında Toltek uygarlığının ortaya çıkması ile sonuçlanır. Venüs gezegenini baş tanrıları olarak kabul eden Tolteklerde insan kurban etme olgusu yaygınlaşır. Mayalardan farklı olarak rahiplerin yanında askeri sınıf idari mekanizma içinde yer almaya başlar. Askerileşme ile gelen merkezileşme Toltek topraklarında hızla yayılır. Ancak bu uygarlığında tıpkı Maya uygarlığı gibi aniden çökmesi civarda bulunan kavimlerin 12. yüzyıldan itibaren Toltek topraklarına yerleşmeleri ile sonuçlanır. İşte Aztekler de Tolteklerin çöküşü sonrasında Mayaların topraklarına yerleşen kavimlerden birisidir.14. yüzyıla kadar Aztekler civarda bulunan kabile savaşlarına paralı askerlik yapan güçler halinde katkıda bulundular.1325'te ise Tenochtitlan ve Mexico kentlerini kurarak bölgedeki yeni güç olarak ortaya çıktılar. Bu kentlerin kurulmasından sonra hızla örgütlenen Aztekler çevrelerinde bulunan kabileleri hâkimiyetleri altına aldılar.16. yüzyıla girildiğinde Orta Amerika Azteklerin kontrolü altındaydı (Soustelle, 2006). Acımasız bir topluluk olan Azteklerin bu fetih hareketleri tek tip bir uygarlığın ve merkezi otoritenin gelişmesine katkıda bulunmadı.Çünkü Aztekler askeri fetihlerini tanrılarına her gün kurban edebilecekleri tutsaklar elde etmek için yapmaktaydılar (McNeill, 2007).

Kurulduğu ilk yıllarda bir kabile köyü olan Tenochtitlan, Azteklerin gerçekleştirdikleri askeri fetihler ve bu fetihler sonrasında gelen kültürel etkiler paralelinde emperyal ve kozmopolit bir merkeze dönüşmüştür. Kentin en dikkat çekici özelliği verimli bir bölgede kurulmamış olmasıdır. Aztekler kentin kurulduğu coğrafyayı zor şartlar altında da olsa şenlendirmeyi başarmışlardır. Onlar chinampa denilen göle çakılan kazıklar üzerine oturmuş dikdörtgen platformlara toprak taşıyarak

tarım yapmışlardır.20 mahalleden oluşan kentte her biri on at genişliğinde olan üç tane ana cadde bulunmaktaydı. Aztekler yaşam düzeyleri ve statüleri birbirinden farklı hiyerarşik bir topluma sahiptiler. Soylular, din adamları ve askerlerin yanında ticaret, zanaat ve tarım ile uğraşan geniş halk yığınları bulunmaktaydı. Köleler ise şüphesiz ki toplumsal yapının içindeki en alt sınıfı temsil etmekteydiler. Dini ve askeri yapılar hiyerarşinin bozulmaması için çaba harcamaktaydı. Öyle ki ülkede iki temel okul bulunmaktaydı. Bunlardan ilki telpochcalli denen savaş sanatlarının öğrenildiği okul diğeri ise calmecac denen Aztek dinin öğrenildiği okuldur. Mısır, kabak, biber, domates tükettikleri başlıca tarım ürünleridir. Hindi ve köpek eti ise onların en sevdikleri besin maddeleri arasındadır. Kakao, pamuk, kuş tüyleri ve değerli madenlerin ise ticaretini yapmaktaydılar(Soustelle, 2006).

İspanyol donanması Vera Cruz'da belirdiğinde Aztekler üç yüzyıl önce ölen ;ama tekrar dirileceğine inanılan Quetzalcoatl adlı Aztek tanrısının geldiğine inanmış,Cortes'in bu tanrının ta kendisi olduğunu sanmışlardır.Aztek hükümdarı Montezuma pek çok değerli hediyeler ile Cortes'i karşıladı.Altın ve gümüşten oluşan bu hediyeler Cortes ve adamlarının dikkatini hemen çekti (Zinn, 2005). Yanında elde edecekleri hazineleri ile Don olma hayaline kapılmış 600 adamı bulunan Cortes, bugünkü Meksika topraklarındaki ölüm yürüyüşüne başladı.Atlarla ve o zamanın en iyi silahları ile donatılmış bu küçük birlik bölge halkını büyük bir kıyımdan geçirerek 1521'de Tenochtitlan'a ulaştı, kentin bütün zenginlikleri yağmalanırken Aztek İmparatorluğu'da tarihe karıştı.Montezuma'nın kendisine komplo kurduğunu düşünen Cortez'in iki saat içinde 3000 yerliği öldürmesi yapılan katliamın sadece küçük bir kısmıydı.Çünkü Tenochtitlan'ı ele geçirirken 67 bin yerliği öldürmüştür. Cortes'in saldırılarından sonra Kosta Rika,Honduras,Guatemela ve Yeni Granada'da kalıcı İspanyol yerleşimleri kuruldu(Ferro,2002; Hobhouse, 2007).

İnkalar

Orta Amerika'da yukarıda da gördüğümüz üzere Maya ve Aztekler uygarlıkları hakimken Güney Amerika'da İnka İmparatorluğu bulunmaktaydı.And Dağları ile Amazonlara yayılmış bu imparatorluk Güney Amerika kültürünün oluşmasında esaslı bir rol oynamıştır.İnka öncesi kültürler Titikaka Gölü kıyılarında, Cuzco ve Huaraz'da bir dizi yarım kalmış yapılar bırakmışlardır.Bu eserler İnkaların fethettikleri kavimler tarafından yapılmış ve bazı yerlerde İnkaların işgali üzerine ya yarım bırakılmış ya da terk edilmiştir (Hobhouse, 2007). İsa'dan birkaç yüzyıl önce Cuzco'da ortaya çıkan İnkalar,vadide bulunan kabileleri yenilgiye uğratarak vadinin denetimini ele geçirler.Böylece İnkaların yüzlerce yıl sürecek olan yayılmaları da başlamış olur.15. yüzyıl İnka yayılmasının doruk noktası olur.Yüzyıl boyunca

özellikle Huayna Capac döneminde yaşadıkları en parlak dönemde bugünkü Arjantin, Bolivya ve Şili'nin önemli bir kısmını denetim altına alırlar (Favre, 2007).

Değişik toplulukları bünyesinde barından İnka topraklarının kontrolünü sağlamak için İnkalar kıtadaki en sağlam merkezi otoriteyi oluşturdular. İmparatorun bir danışma meclisi bulunmakta,eyaletler imparator tarafından atanan valilerce yönetilmekteydi.Runa-simi dili Viracocha adlı yaratıcı tanrı kültü imparatorluk içinde bulunan bütün topluluklara kabul ettirilmeye çalışılmış,özümsemenin kolay olmasını sağlayabilmek için kabilelerin çocuklarının eğitimi ile ilgilenilmiş,taşra soylularının erkek çocuklarının eğitim görmek üzere Cuzco'ya gönderilmesi gelenekselleştirilmiştir. İmparatorluğu birbirine bağlayan zengin yol ağıda merkezi otoritenin elini güçlendiriyordu.Toplumsal yapı tıpkı Azteklerde olduğu gibi katı bir hiyerarşik düzene sahipti.Toprağa dayanan iktisadi sistem üçlü bir bölüşümden oluşmaktaydı.En başta toprakların bir kısmı din adalarının kontrolü altındadır,Güneş'e ayrılan bu kısım rahiplerin ihtiyaçlarını karşılamak için ekilirdi.İnka'ya ait kısım ise gerektiğinde ihtiyat olarak kullanılırdı.Ama esas bölüşüm akrabalık ya da evilik bağları ile birleşmiş ve aynı köyde oturan ailelere ait olan topraklardan oluşurdu.Güneş tanrısı İnti en büyük tanrıları idi ve bu tanrı için oluşturulmuş ayrıntılı bir tapınma sistemi bulunmaktaydı.Ancak dikkat çekici nokta İnkaların ele geçirdikleri kabilelerin dinlerine de hoşgörü ile yaklaşmış olmalarıdır.Cuzco'da oluşturmuş oldukları taş oymaları Orta Çağ'dan kalma pek çok eserden daha kaliteliydi.Ayrıca İnka dokumacılığı ve çömlekçiliği de yüksek bir standarta ulaşmıştı.Yine onlardan kalan altın ve gümüşlerdeki ince işlemeler uygarlığın ulaştığı seviyenin bir başka işaretidir.Herhangi bir yazı sistemine ya da alfabeye sahip olmayan İnkalar, quipu denilen düğümler sistemine dayanan,sade bir aritmetik tekniğine sahiptiler.Bu teknik okuryazardan, cahile kadar herkesin aynı matematik bilgisine sahip olmasını sağlıyordu.Basit yasa sistemlerinde cinayet, hırsızlık,zina,tembellik ve yalan en büyük suçlar sayılmıştır(Favre, 2007, Hobhouse,2007).

Güney Amerika'yı belli bir bütünlük içinde toplayan bu İmparatorluğun sonunuda da tıpkı Azteklere olduğu gibi İspanyollar getirecektir. 1531'de 183 adam,27 at ve çeşitli kalibrelerden oluşan 100 adet silaha sahip askeri güç ile harekete geçen Pizarro 1534'te Lima'yı kurarak İnka İmparatorluğu'nun egemenliğini ele geçirdi.Pizarro'nun zaferi İspanya için gerçekten de çok büyüktü.Ancak zaferin arkasında saklı olan İspanyolların yanlarında getirdikleri hastalıklardı.İspanyollar çiçek, kızamık, veba gibi hastalıklara karşı bağışıklık kazanmışlardı. Aynı durum bu hastalıklar ile ilk kez karşılaşan yerliler için geçerli değildi.1527-1560 yılları arasında yerli halkın %50'si bu hastalıklar nedeni ile öldü.En kötüsü durmak bilmeyen ölümlerin İnkaların inançlarının zayıflamasına neden olması,tanrılarının

kendilerini terk ettiklerin düşünmeleriydi. Çünkü hem hastalıklar hem de İspanyollar yerli halk tarafından kendilerine verilmiş cezalar olarak kabul edilmekteydi. İspanyol yayılımını hızlandıranda yerlilerin içinde buludukları bu karamsarlıktı. İnkalar kendilerine Tanrı'dan yardım gelmeyince din değiştirmeye açık hale geldiler.Pek çok yerde topluca Katolikliğe geçişler yaşanmaya başladı. Avrupalılarda yerlilerden frengiyi almışlardı;fakat bu hastalığın yol açtığı tahribat yerlilerin büyük kısmını yok eden Avrupa menşeili hastalıklar ile karşılaştırıldığında daha azdı. Fetih hareketlerinden yüzyıl kadar sonra sayıları yaklaşık yüz bine yükselen İspanyolların, bölgenin yerli nüfusunu on bir milyondan bir milyona indirdikleri düşünülecek olursa tarihin hiçbir döneminde bu kadar az insanın bu kadar çok insanın ölümüne neden olduğu görülemez (Davies,2006; Ferro, 2002;Hobhouse, 2007).

Portekiz'in elinde bulunan bugünkü Brezilya toprakları hariç Orta ve Güney Amerika'yı ele geçiren İspanyollar 16. yüzyılın ortalarından itibaren buraları tamamen İspanya Kralına bağlı hale getirmişlerdir.Bütün İspanyol sömürgeleri merkezi bugünkü Meksiko olan Yeni İspanya ve merkezi bugünkü Lima olan Peru visrualıkları olmak üzere iki visrualığın yönetimi altında birleştirilmişti.Her iki visrualığın başında da buraları kral adına yöneten vekiller bulunmaktaydı. Teksas,Yeni Meksiko,Florida,Yucatan,Guatemala ve Filipinler Yeni İspanya visrualığına bağlıyken,geri kalan diğer bölgeler Peru visrualığına bağlıydı.Visrualarıın başlarında corregidor adlı askeri komutanlar bulunmaktaydı. 18. yüzyılda yönetim kabiliyetini arttırmak için Yeni Granada ve Rio de la Plat adlı iki visrualık daha kurulmuştur.İspanya'nın kurduğu bu idari sistem;İspanyol Amerikan İmparatorluğunun devasalığı, coğrafi şartların ve iklimin çeşitliliği ve hepsinden de öte sanayi öncesi çağlarda iletişimin zorlukları gibi faktörler ile birleşerek bağımsızlık hareketleri ile kurulan devletlerin sınırlarının şekillenmesinde rol oynayacaktır(Anderson,2004; Armaoğlu,1999;Lee,2002). Kıtanın güneyinde oluşturulan bu idari teşkilatlanma sömürü düzeninin kusursuzca işlemesi içi gerekliydi.İspanyollar Yeni Dünya'da imparatorluk yönetimi kurarak, kiliseler inşa ederek, çiftlik ve madencilik işlerine el atarak buralara ayrılmamak üzere geldiklerini belli etmişlerdi.16. yüzyılda İspanya'nın dünyanın en güçlü devletlerinden biri olmasının altında da bu yatmaktaydı.1588'de Büyük Armada İngilizler tarafından yenilgiye uğratılana kadar İspanya Avrupa'da Fransa, Hollanda, Belçika ve İngiltere gibi devletleri tehdit etmiştir.Başarının arkasında saklı olan ise Latin Amerika'dan getirilen zenginliklerdi.İspanyollar anayurtlarına düzenli bir biçimde şeker, hayvan postu ve çeşitli boyalar göndermekteydi. Fakat bu ürünlerin hiçbiri gümüş kadar belirleyici olmamıştır.Yüzyılı aşkın bir süre dünyanın en büyük gümüş madeni olarak kalan Potosi Madeni'nden çıkarılan gümüş gemilerle anayurda yollanmaktaydı. 1520–1560 yılları arasında yalnızca Sevilla Limanı'na 181 ton altın 17.000 ton gümüş gelir.1510–1550 yılları arasında okyanus ötesi ticaret hacmi sekiz kat artış

gösterir (Kennedy, 2002). Ancak İspanya'ya akan bu altın ve gümüş 17.yüzyılda ülke ekonomisinin darboğaza girmesiyle sonuçlanacaktır.Ülkeye giren altın ve gümüşü savaşlarda kullanılmak için yeni silahlara ve yeni ordulara yatıran İspanyollar 16. yüzyılın sonlarına doğru büyük bir enflasyon dalgası ile karşılaşırlar.Ülkeye karşılığı olmadan giren değerli madenler üretim tekniklerinin geliştirilmesinde kullanılmadığı için ekonomik dalgalanmalara yol açmıştır.Öyleki kapitalizmin ilk küresel krizi yaşanmış, İspanya'dan Çin'e bütün ülkelerde fiyatlar artmıştır.

Amerika'nın keşfi sadece kıtadaki altın ve gümüşlerin Avrupa'ya taşınmasıyla sonuçlanmadı.Kaşifler yanlarında Avrupa'ya özgü pek çok şeyi Amerika'ya tanıtırken, Amerika'ya özgü pek çok şeyi de Avrupa'ya tanıtmışlardır.Kolomb Değiş Tokuşu olarak adlandırılan bu süreç ilk etkisini hiç şüphesizki olumsuz bir açıdan göstermiş,iki tarafın birbirlerinden aldıkları hastalıklar pek çok ölüme neden olmuştur.Ancak değiş tokuş hastalıklar ile sınırlı değildi. Avrupalılar Amerikalılara atları tanıtırken karşılığında çok önemli patates, mısır, domates ve hindi gibi besin maddelerini aldılar. 1650'lerden itibaren bu besin maddeleri Avrupa başta olmak üzere dünyanın tamamında nüfus artışlarının belirleyicii olacaktır (Davies,2006; McNeill,2006). Mesela patates bir ülkenin kaderinin belirlenmesinde rol oynamıştır.İngilizler tarafından adanın güneyinde bulunan verimsiz araziye hapsedilen İrlandalılar, 18.yüzyılın ortalarından itibaren hızlı bir nüfus artışı yaşamışlardır.1760 ile 1840 yılları arasında 1,5 milyon olan nüfus 9 milyona çıkmıştır. Normal koşullarda ülkede bulunan kaynaklar 5 milyonluk bir nüfusu karşılayacak kapasitededir.Ancak 18. yüzyılın başlarında o zamana kadar Avrupa'da hayvan yemi olarak kullanılan patates ile tanışan İralandalılar, bu ürünün kendi topraklarındaki yetişme gücünü farkedince beslenme alışkanlıklarını bu ürüne uygun hale getirdiler.Aynı miktarda toprağa ekilen buğday parçası bir kişiye yetecek kadar ürün verirken, sağladığı patates iki kişiyi rahatça doyurabilmekteydi.Bu da ülkede nüfus patlamasına yol açtı.Ancak patatesin etkisi bu kadar ile sınırlı kalmamıştır.19. yüzyılın ortalarında patates üretimine zarar veren bir çeşit mantarın tarlarda yayılması, bütün geçimini bu ürüne bağlayan İrlanda'da tam bir kaos yarattı.19. yüzyıl boyunca 1,5 milyon İrlandalı ABD'ye göç etti.Hastalık sona ermesine rağmen bu göç devam etti.Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ABD'deki İrlandalı nüfusu 5,5 milyondu(Braudel,2004;Hobhouse,2007). Mısırın etkileri de geniş çaplı olmuştur.Avrupa'da 16. yüzyıldan itibaren Po Vadisi'nde yetiştirilen bu ürün, yüzyılın sonlarında itibaren kıtanın geri kalanına yayıldı.Ancak yeni ürün daha çok fakir yiyeceği olarak bilinmekteydi.İlk etapta bu ürüne direnen Batı Afrika'da Mısır 17. yüzyılda temel gıda maddesi haline gelmiştir.Çin'de yaptığı etki çok daha derin olmuştur.Yüzyıllardır bir türlü dengeye oturmayan Kuzey Çin ile Güney Çin arasındaki nüfus farkı 18. yüzyılda bu ürün sayesinde Kuzey Çin lehine dengelenmiştir (Braudel, 2004).

Amerika Birleşik Devletleri

Avrupalı Göçmenlerin Kuzey Amerika'ya Yerleşmesi ve Kolonilerin Ortaya Çıkması

İspanyol ve Portekizliler Amerika Kıtasının güneyini keşfederken, kıtanın kuzeyini keşfetmek İngiliz ve Hollandalılara kalır. 16. yüzyılın ortalarından itibaren kıtanın kuzeyi maceracı kişiler tarafından araştırılmaya başlanmıştır. Bu meraklı insanlar günümüz Amerika Birleşik Devletleri'nin doğması için gereken ilk adımları atan kişilerdir. 1576'da kıtanın kuzeyine açılan bir deniz yolu bulmak için seyahate çıkan Martin Frobisher,1577'de ünlü yolculuğunu gerçekleştiren Francis Drake,1578'de Kraliçe Elizabeth'in isteği ile Kuzey Amerika'da koloni kurmak için görevlendirilen Humphery Gilbert; kıtanın kuzeyinin keşfinde rol oynayan birkaç isimdir. Bunların dikkat çekici özellikleri kraliçe tarafından görevlendirilmiş korsanlar olmalarıydı. İngilizler Coğrafi Keşiflerin ilk döneminde belli bir yeri sömürge edinme politikası izlemezler. Bunun yerine İspanyolların Güney Amerika'dan getirdikleri altın ve gümüşlere sahip olmak için bu ülkenin gemilerine devlet eliyle yetiştirilmiş korsanları saldırtırlar (Cordingly, 2004;Ferro,2002). Bu nedenle İngilizlerin yerleşik bir koloni kurma ya da bir yeri sömürge haline getirmesi için 17. yüzyılın başlarını beklemek gerekecektir. 17. yüzyılın başlarında ise kıtanın kuzeyi, üstündeki keşifler artmış ve ilk koloniler göçmenlerin gelmeye başlamasıyla kurulmuştur.1607'de John Smith önderliğinde tamamı erkeklerden oluşan bir göçmenler grubu, Hampton Roads'ta tütün ekimi yapan bir koloni kurmayı başarmıştır. 1619'da burada yaşayan göçmenlerin sayısı iki bine ulaşmıştır. Bölgede tutunabilmek açısından bu dikkate değer bir gelişmeydi.1620'de ise mezhepsel göçün ilk örneği yaşandı ve Hollanda'ya yerleşen İngiliz Kalvinistlerden 200 kişilik bir grup Mayflower adlı bir gemi ile Massachusetts sahillerine ayakbastı. Bu inatçı topluluk yeni toprakların bütün zorluklarına rağmen ayakta kalmayı başardı (Nevins&Commager,2005).

Amerika'ya ilk yıllarda göç eden toplulukların Protestan olduklarını unutmamak gerekmektedir. Reform'a tepki olarak başlayan Karşı Reform Avrupa'nın pek çok ülkesinde Protestanlara tepki gösterilmesine neden olmuştu.1555 yılında yapılan Augsburg barışına rağmen Protestanlar üstündeki baskı azalmaz. Hatta Protestanların ticaret ile uğraştıkları için zenginleşmeleri Katolik devletlerin saldırganlaşmalarına neden olur.17. yüzyılda Protestan Hollanda bağımsızlığını kazanmak için İspanya'ya karşı ayaklanır. Bu ayaklamayı takip eden süreçte 1618–1648 yılları arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları ise dinsel çatışmayı üst noktaya taşır. İşte mezhepsel kavgaların hızlandığı bu gibi dönemlerde özellikle Protestanlar oturdukları toprakları terk edip, Amerika'da kendilerine yeni yurtlar aramışlardır. İngiliz kilisesini ele geçirmek isteyip bunda başarılı olamayan püritenler göç

eden Protestan grupları içinde dikkat çekici olanıdır. 1628–1640 yılları arasında yirmi bin püriten Amerika'ya göç etti.1649'da İngiliz kralı I.Charles idam edilince püriten göçü tekrar hız kazandı. Püritenlerin bu göçü sayesinde 1660'a gelindiğinde New England'ın nüfusu 30 bin Virginia'nın nüfusu 40 bine ulaştı. Lefebvre göre bu Protestan püritanizm ile ekonomik maceranın bütünleşmesiydi. Süreç içinde bu ikisinin arasına eşitlikçi demokrasi de katılacaktır. ABD'nin doğuşunda bu üç ilke belirleyici olacaktır(Lefebvre,2005; Nevins&Commager,2005).

1630 yılında 900 kişiden oluşan bir püriten göçmen topluluğunun Massachusetts'e ayak basmasıyla koloni hızla gelişmeye başlar. Hollandalılarda bu sırada boş durmazlar.1624'te Manhattan Adası'nda koloni kuran Hollandalılar bu koloniye New Amsterdam adını verirler. Ancak 1664 yılında koloni toprakları İngilizlerin eline geçer ve İngilizler kolonin ismini New York olarak değiştirirler.1681 yılında ise bir Quaker olan William Penn Pennsylavania kolonisini kurar (Kinder&Hilgemann, c.1,2006). Bu koloni ekonomik kaygıları ön plana çıkarttığı için mezhepsel ayrımları sorun yapmıyor, her türlü farklılığa sıcak bakıp, zenginlik olarak değerlendiriyordu.

Kolonileşme yolundaki önemli bir başarı ise 1629'da elde edilir. İngiltere'de başpiskopos değişince pek çok püriten hisse senetlerini satın alarak Amerika'ya göç eder. Avrupalıların önce kıtanın güneyinde daha sonra ise kuzeyinde göstermiş oldukları bu hızlı yayılma, onların sahip oldukları girişimcilik ruhunun ve merakının bir yansımasıydı ki, bu yansımanın etkileri zaten ABD'yi ortaya çıkartacaktı (McNeille,2007). Özellikle Kuzey Amerika'ya yerleşen kolonistlerin yanlarında İngiltere'den getirdikleri hukuk, eşitlik, özgürlük kavramlarını da unutmamak gerekmektedir. Her ne kadar bütün koloniler teoride İngiliz monarşisine bağlı olsa da pratikte monarşinin merkezi gücünün kolonilere ulaşması mümkün değildi. Bu nedenle kıtaya göç eden kişiler hemen kendi aralarında meclisler kuruyor bu meclisler aracılığı ile idareyi sağlıyorlardı. Bu kolonistler özgürlüklerini garanti altına alan yazılı beratlara değer veriyorlardı. Çünkü İngiltere'nin atadığı vali aracılığı ile kolonilerin idaresini ve maliyesini kontrol etmeye çalışması meclislerin tepkisine yol açıyordu. Alınan belge tepki gösterebilmek için elde bulunan en önemli araçtı. 1676 yılında yaşanan Bacon İsyanı anlatmak istediğimiz konunun güzel bir örneğidir. Kızılderili saldırılarına maruz kalan bir kısım Amerikalı korunma istekleri yerine getirilmeyince isyan edip önce bir kısım Kızılderili'ye saldırılar. Daha sonra ise korunma talepleri için meclisi basıp bazı reformlar yapılmasını isterler (Nevins&Commager,2005).

Göçmenler kıtaya ayak bastıklarında elbette ki kıtada onları hoş karşılamayan yerli unsurlar bulunmaktaydı. Yeni topraklar arayan göçmenler Kızılderililerin yaşam alanlarına el koymuştur. Bunun ilk örneği hiç şüphesiz ki Rhode Island

adı verilen bölgede yaşayan Pequotların başına gelenlerdir. Avrupalılar başlarda yakaladıkları yerlileri köleleştirip, Avrupa'ya göndermeye çalışmışlardır. Ancak yerlilerin inadı ve gururu köleleşmelerine izin vermeyince onları ortadan kaldırma yolunu seçmişlerdir.1639'da Avrupalı bir tüccarın bir Kızılderili tarafından öldürülmesi üzerine püritenler Pequotlara savaş ilan ettiler. Savaş ile ağır yaralar alan Pequotlar topraklarını terk etmek zorunda kaldılar. Aynı durum daha yumuşak bir biçimde de olsa Wampanoaglar ile Block Kızılderililerinin de başına geldi.1692'de Martha's Vineyard'da bulunan üç bin Wampanoag sayısı 1764'te 313'e düşmüştür. Block Kızılderililerinde ise durum çok daha ağırdır. Adada 1662'de 1500 Kızılderili varken 1774'te bu sayı 51'e inmiştir. Yerli nüfusun karşı karşıya kaldığı durum daha da kötüleşerek devam edecektir(Zinn,2005).

18. yüzyılda mevcut koloniler zenginleşip, nüfusları artarken, yeni koloniler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak esas dikkat çekici nokta kolonilerde bulunan nüfusun tekbiçim bir hal almaya başlamasıdır. Avrupa'dan ekonomik çıkarlar ve güvenlik kaygısı ile göç eden insanlar süreç içinde ırksal farklılıklarını bir kenara bırakarak bütünleşmeye başlamışlardır. Özellikle Fransızlar, Almanlar ve Hollandalılar kolonileri idare eden İngilizler ile karışarak yeni bir ulusun inşasına yardımcı oluyorlardı(Nevins&Commager, 2005). New England kolonileri homojen bir nüfusu sahipti. İngilizler ve püritenler kolonilerin esas nüfus yoğunluğunu oluşturmaktaydılar. Ticaret onlar için en önemli uğraşıydı, bu sebeple İngiltere ile olan bağda hep ön plandaydılar. Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New Heaven, New Hampshire New England'da bulunan kolonilerdir. Quakererlerin vasıtasıyla daha hoşgörülü, bağnazlıktan uzak Orta Koloniler ise Pennsylvania, Delaware, New York ve New Jersey'den oluşmaktaydı. Tarım bu kolonilerin başlıca geçim kaynağıydı. Ama ticaret süreç içinde tarımın yerini alacaktır. Virginia, Güney Carolina ve Maryland kolonilerinden oluşan Güney Kolonilerinin en belirleyici vasıfları tamamen ziraatla uğraşıyor olmalarıydı. Tabi ziraatın bu kadar yaygın olması diğerlerinden farklı olarak zengin çiftliklerin ve köle sayılarının kabarık olmasında da rol oynamıştır. Bu durum toplumsal bir tabakalaşma yaratmıştır(Nevins&Commager,2005).

Amerika'nın keşfinden sonra başlayan sömürge yarışı süreç içinde hız kazanmıştır.Kıtanın kuzeyini Hollanda, Fransa ve İngiltere sömürgeleştirmiştir. 17. yüzyılın başat sömürgeci ulusu olan Hollanda, Hindistan ve Endonezya üstünde hakimiyetini geliştirdi. Ancak yüzyılın sonlarına doğru Hollanda'nın yerini Fransa ve İngiltere almıştır.Hollanda'nın küçük bir ülke olması,nüfus yoğunluğunun fazla olmaması geniş çaplı sömürgecilik faaliyetlerine girmesini engellemiştir.Bu ülke daha çok stratejik adalara yerleşerek yerel unsurlar ile ticaret yapmaya çalışmıştır. İngiltere ve Fransa'da aynı yüzyılda sömürgecilik faaliyetlerine hız vermişlerdir. Ancak 18. yüzyılda Hollanda'nın yerini bu iki ülke zengin kaynakları vasıtasıyla

doldurmaya başlamışlardır.Otuz Yıl Savaşları'nın esas galibi olan Fransa, Kardinal Richeilu ve XIV.Louis'in izlediği politikalar sonrasıdan önce Kıta Avrupası'nda en güçlü devlet haline gelecek, bir süre sonrada denizlerde İngiltere'ye rakip olacaktır.Bir ada ülkesi olan İngiltere'nin denizlerdeki hakimiyeti 18. yüzyıldan itibaren hızla artmaya başlamıştır.Bu ülkenin Kuzey Amerika ve Hindistan üstündeki hakimiyeti Hollanda'nınkinden daha sistemli idi.Çünkü İngiltere buraları kontrol edebilecek siyasi,sosyal ve ekonomik araçlara sahipti.18. yüzyılda Hollanda aradan çıkınca İngiltere ve Fransa karşı karşıya gelmişlerdir.Kuzey Amerika ve Hindistan İngiliz-Fransız çekişmesinin merkezleriydi.Tabi iki ülke arasındaki çatışma özellikle Fransa'nın Kıta Avrupası'nda da çatıştığını düşünecek olursak bu ülke için daha sert geçmiştir.1756-1763 yılları arasında süren Yedi Yıl Savaşları'nın genelde sömürgecilik tarihinde özelde ise Amerika da bulunan kolonilerin tarihinde önemli bir yeri vardır.

Sömürgeler üstündeki İngiliz-Fransız çekişmesi 1752'de artar.1756'ya gelindiğinde Avusturya, Prusya ve İngiltere'ye karşı savaş açarken Fransa'da Avusturya'yı izler. Bir süre sonra Rusya, Saksonya, Polonya ve İsveç'te Fransa-Avusturya ittifakını katılırlar. Böylece 1756–63 arasında süren Yedi Yıl Savaşları patlak verir. Fransa ilk etapta İngiltere'ye karşı başarı elde eder; ama ordudaki disiplinsizlik ve mali alandaki bunalıma eklenen sömürge huzursuzlukları 1763'te Fransa ve Avusturya'nın yenilgiyi kabullenmelerine sebep olur.1763'te imzalanan Paris Antlaşması ile Fransa Hindistan'daki tüm topraklarını yitirmiş, Kanada ve Missisippi'nin sol yakasındaki yerlerini İngiltere'ye bırakmıştır. Kısacası Kuzey Amerika'daki İngiliz-Fransız çekişmesini İngiltere kazanmıştı (McNeill,2007,).Paris Antlaşması ile İngiltere ele geçirdiği toprakların bir kısmını Fransa'ya geri vermiş olsa da Hindistan'daki Fransız nüfuzunu geriletmiş,Kuzey Amerika'nın esas sahibi haline gelmiş,Batı Afrika'da yeni sömürgeler elde etmişti.Ayrıca artık denizlerde kendisine kafa tutacak bir rakipte bulunmamaktaydı (Kennedy, 2002). İngiltere'nin Kuzey Amerika'da elde ettiği bu zafer Fransa'dan farklı bir bakış açısıyla kolonilere yaklaşmasından kaynaklanıyordu.Fransızlar Kuzey Amerika'yı hiçbir zaman kâr getirecek bir bölge olarak görmemişlerdir.İngiltere ise bu bölgeyi ticaretin temel kurallarına göre düşünerek,burayı önemli bir hammadde kaynağı mamul madde pazarı olarak görmekteydi.Bu sebeple ticaretten kar elde eden koloniler için İngiltere Fransa ile karşılaştırıldığında tercih sebebiydiler.1740'ta Amerika'daki İngiliz sömürgelerinde neredeyse bir milyon yerleşimci varken,Fransız sömürge bölgesi olan Louisiana'da seksen bin kişinin bulunması iki ülkenin bölgeye bakışlarındaki farklılığı somutlaştırmaktadır(Ferro, 2002). Her ne kadar İngiltere'nin zaferi büyük olsa da Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra Kuzey Amerika'da artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.Çünkü Britanya nüfusunun ve ekonomisinin üçte birini temsil

eden İngiliz kolonilerinin sayısı on üçe ulaşmıştır ve bu kolonilerin her birinde de sağlam idari,sosyal ve ekonomik teşkilatlar bulunmaktaydı. Hastalıklar, plantasyonlarda çalışma ve alkolizm nedeniyle yerli nüfusun gücününün kırıldığını düşünecek olursak kolonilerin eskisine nazaran daha dengeli yani kendi çıkarlarını daha iyi savunabilecekleri bir ortama sahip olduklarını kabul etmek gerekmektedir (Lefebvre, 2005).

Amerikan Bağımsızlık Savaşı

Paris Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İngiltere, Kuzey Amerika üstündeki hâkimiyetini artırmak için harekete geçer. Yedi Yıl Savaşları'nda uğradığı zararları tanzim etmek için İngiltere Kuzey Amerika'da bulunan kolonilere yeni vergiler yükleyip, onları daha sıkı kontrol etmeye başlamıştı. Sıkı kontrolün sonucunda İngiltere, gelirini arttırmayı planlamaktaydı. Ancak yukarı da bahsettiğimiz gibi Yedi Yıl Savaşları ile kolonilerde güveni artmış geniş bir kitle bulunmaktaydı. Savaşlara katılmış pek çok kişi artık İngiltere'ye bağlılığın gerekliliğini sorgulamaya başlamıştı. Amerikalılık bilinçleri gitgide güçlenmiş olan İngiliz yerleşmeciler ekonomik güçleri ve kendilerini savunma kabiliyetleri arttıkça şikâyetlerini daha net bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır.Zaten yeterince şikâyetleri bulunan kolonilerin gevşeme beklerken İngilizlerin mevcut baskıyı arttırmaları tepkiyi kaçınılmaz kılmıştır (Armaoğlu, 1999;Ferro, 2002).

İngiltere'nin kolonilere yeni vergiler yüklemesi ile bahsettiğimiz kitle harekete geçmiştir.Savaşın bitişinden iki yıl sonra İngilizler koloniler için Damga Pulu Kanunu çıkarttılar.Bu kanunla her türlü resmi işlemlerde pul kullanılması zorunluluğu getirilmekteydi.Tepkiler üzerine İngiltere bu kanunu iptal etmek zorunda kalır; ama iptalin hemen peşinden 1767'de çay,kağıt ve cam gibi ithal ürünlere yeni vergiler koyar.Koloniler vergileri İngiliz Parlementosu koyduğu için vergilere yasal bir bakış açısıyla da karşı çıkmaktaydılar.Onlara göre bütün kolonileri kuran İngiliz kralıdır, bu nedenle de kolonilerin parlementoya değil Krallığa bağlılığı bulunmaktaydı.Bu sebeple parlementonun çıkarttığı vergilere karşı çıkılabilirdi.Savaş başlamadan önce birbirlerinden bağlantısız ufak ayaklanmalar ortaya çıktı,bunları İngilizlerin koydukları vergilere gösterilen ticari boykotlar izledi,kurulmuş yerel ve koloniler arası mektuplaşma komitelerini ise devrim meclislerinin ve eyalet kongrelerinin toplanması izledi(Nevins&Commager,2005).

Çay fiyatlarından kaynaklanan gerginlik 16 Aralık 1773'te Boston Limanı'na demirlemiş olan çay yüklü gemideki 343 sandığın denize dökülmesine neden oldu.İngilizler bu olaya sert bir karşılık vererek Boston Limanı'nı ticarete kapa-

tan Boston Limanı Kanunu'nu ilan ederler.Kolonilerin bu duruma gösterdileri tepki de sert oldu.Daha 1770'te Thomas Jefferson,Samuel Adams gibi radikaller İngiltere'den kopma hareketini örgütlemek için Massachusetts'te Haberleşme Komiteleri kurmuşlardı. Haberleşme Komiteleri hızla diğer kolonilere de yayıldı. Bostan'da yaşanan olay sonrasında bu komiteler harekete geçtiler.Yaklaşık 4000 kişi zengin devlet memurlarının bulunduğu semtelere gelerek bu memurları istifaya zorladı.Tabi bu kalabalık özel mülkiyete zarar vermemek konusunda uyarılmıştı (Armaoğlu, 1999;Zinn, 2005). Haberleşme Komitelerinin en önemli sonucu 1774 yılında Philadelphia'da Birinci Kontinental Kongresi'nin toplanması oldu. Massachusetts,New Jersey,New York,Rhode Island, Connecticut, New Hampshire, Pennsylvania, Delaware, Virginia, Maryland, North Carolina, South Carolina ve Georgia'ndan oluşan 13 koloni bu kongreye katılmışlardı. Kongrede İngilizlere direnileceği ve İngiltere ile ithalat ve ihracatın bir yıl durdurulacağı kabul edildi. Boston'da İngilizler ile halk arasında 1775'te yaşanan ilk silahlı çatışmayla Amerikan Bağımsızlık Savaşı'da başlamış olur (Kinder&Hilgemann,2006).

Philedelfia'da İkinci Kontinental Kongre 10 Mayıs 1775'te toplanır.Kongrede George Washington'un liderliğinde bir ordu kurulması kararlaştırılır.Yapılan ilk muharebelerde koloni kuvvetleri başarısız olur.Ancak bu başarısızlıkları bağımsızlık fikri izlemeye başlar.Başlangıçta İngilizlerin ekonomik çıkarlar üstündeki baskısını azaltmayı amaçlayan hareket nitelik değiştirip,bağımsızlık hareketi haline gelmiştir.Thomes Paine adlı ateşli bir devrim taraftarının öncülüğünde gazetelerin, dergilerin, broşürlerin sayısı artmakta, demokrasi, hak, özgürlük, yasallaşma, parlamenterizm gibi konular tartışılmaktaydı (Ferro, 2002). 4 Temmuz 1776'da Thomas Jefersson'un kaleme aldığı Bağımsızlık Beyanamesi'nin Kongre tarafından kabul edilmesiyle bağımsızılık fikri en üst noktasına ulaştı.Elbette ki bu belge sadece Amerikan halkı için önemli değildir.Çünkü bu belgede ilk defa olarak insanların doğuştan hakları olduğu kabul edilmekte, demokrasinin temel ilkeleri kağıda dökülmekte,liberalizm önemli başarılarından birini elde etmekteydi. Beyannameyi oluşturan düşünceler büyük ölçüde İngiliz geleneğine dayanıyordu ancak farklı olarak daha radikal insan hakları tanımları kullanılmıştır (Armaoğlu, 1999). Ekim 1777 yılında kazanılan Saratoga Zaferi'ne kadar koloniler İngilizler karşısında yenilgi aldılar.Bu zaferden sonra kolonilerin kendilerine güveni arttı ve Avrupa'da bulunan diğer devletler de kolonilerin bağımsızlık mücadelesini desteklemeye başladılar.En başta Fransa Paris Antlaşması ile kaybettiklerini kazanabilmek için fırsat kollamaktaydı. Kolonilerin mücadelesine başlarda sıcak bakmayan Fransızlar,Saratoga Zaferi'nden sonra hem askeri açıdan hem de maddi açıdan yardım etmiştir.Fransızların sağladığı destek nedeni ile İngilizler kuzeyden yaptıkları saldırıları güneye kaydırmak zorunda kalmışlardır.Kont de Beaumarc-

hais ve marki de La Fayetta'dan oluşan bir gönüllü taburu 1778'de kolonilerin yanında savaşmak için yola çıkmışlardır.Amerikalılara yapılan mali yardım da 1,5-2 milyarı bulur (Lefebvre, 2005; Nevins&Commager,2005).

Cebelitarık ve Minorka'yı yeniden elde etmek isteyen İspanya ise başlarda koloniler ile İngiltere arasında tarafsız kalarak uzlaştırıcı devlet olmaya çalışmıştır. Ancak İngiltere bu duruma muhalefet edince Fransa ile birlikte hareket eden İspanya 1779'da İngiltere'ye savaş ilan etti.Ticaretinin büyük çoğunluğunu Fransa ile gerçekleştiren Hollanda ise İngiltere'nin Fransa'ya savaş açma isteğine uymayınca 1781 yılında İngiltere'nin savaş ilanı ile karşı karşıya kaldı ve dolaylı yoldan da olsa kolonilerin bağımsızlığına katkıda bulundu. Kolonilerle uğraşırken bu üç devletin savaş ilanı ile karşı karşıya kalan İngiltere güçlü askeri kuvvetleri vasıtasıyla 1781 yılının sonlarına kadar kolonilere üstün geldi, ancak kolonilerin direnişinin kırılamaması İngiltere'yi de tüketmeye başladı.Aslında en önemli sorun İngiltere'nin anayurdundan 3000 mil uzaklıkta bulunan ayaklanmayı bastırabilmek için güçlü bir kara ordusuna ihtiyaç duymasıydı.Denizlerde güçlü olan İngilizler için güçlü bir lojistik destek şarttı.Başlarda bu destek sıkıntılı olsa da işlemiştir.Ancak Fransa'nın savaşa girmesiyle denizlerde karşılaşılan zorluklar kolonilerin işine yaramıştır.İngiliz kuvvetlerinin ihtiyacı olan her türlü malzeme İngiltere'den Amerika'ya taşınmak zorundaydı (Armaoğlu, 1999;Kennedy,2002). 19 Ekim 1781'de Fransız donanmasının desteği ile koloniler Yorktown'da İngilizleri yenilgiye uğrattılar böylece savaş kolonilerin zaferi ile son bulmuş oldu.1782'de İngiltere, bütün limanları terk etmiştir.Krallık kuvvetlerinin otoritesi New York şehrinde bulunan bir kışla ile sınırlı kalmıştır.3 Eylül 1783'te Paris'te imzalanan antlaşma ile İngiltere Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını tanıdı.Artık Avrupa'nın tarihine, eşitsizliklerine, entrikalarına sırt çeviren ama onun kapitalizminden, zihniyetinden yararlanan monarşiden uzak yeni bir ülke ortaya çıkmıştı. Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasında hep zengin çiftlik sahipleri ya da tüccarlar ön planda bulundu.Bu arada savaşın dikkat çekici bir sonucu da mutlu ve müreffeh bir orta sınıfın doğmuş olmasıdır.Amerika'da orta sınıf demokrasinin işleyişinde anahtar rol oynayacaktır.Çünkü orta sınıfa mensup bu insan tipi,hayatın her alanında yarış halindedir,bu yüzden toplumun ve sistemin kurallarına daha çok bağlıdır(Nevins&Commager,2005; Tanilli,2006;Zinn, 2005).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Kurulması ve Monroe Doktirini:

Bağımsızlık Savaşı'nın başarı ile sonuçlanmasından hemen sonra Amerika'da devlet örgütlenmesinin nasıl olacağı, anayasanın nasıl hazırlanacağı tartışması yaşanmıştır. Anayasa çalışmaları sırasında iki zıt grup farklı devlet yapıları üstünde durmaktaydı. Alexander Hamilton liderliğindeki daha zengin toprak sahiplerin-

den oluşan federalistler devlet olarak kabul edilen koloniler arasında kuvvetli bir merkezi hükümetin bulunduğu federal bir cumhuriyet istemekteydiler. Thomas Jefferson liderliğindeki görece orta sınıfa hitap eden federalistler ise devletlerarasında daha gevşek bir federal sistemin kurulması için çaba harcamaktaydılar (Armaoğlu, 1999).

1787 yılında Philadelphia'da bir anayasa konvensiyonu toplanır. Toplantıda Hamilton haricinde John Adams ve George Washington yukarıda bahsettiğimiz birinci tezi savunurken,Jefferson haricinde Benjamin Franklin ve James Madison ikinci tezi savunurlar.Kurucu devletelerden gelen 55 delege başkanlık sistemine dayanan federal cumhuriyet üstünde anlaşırlar.Bu 55 delegenin yarısı üniversite mezunu idi,üniversitelilerin çoğu da hukukçuydu.Hepsinin de farkında oldukları temel sıkıntı 13 eyaletin yerel yetkileri ile kurulmak istenen merkezi hükümetin yetkilerinin nasıl uzlaştırılabileceği idi.Merkezi hükümetin görev ve yetkilerinin dikkatle tanımlanması kalan diğer yetkilerinde eyalet yönetimlerine bırakılması kabul edilen ilke oldu. 17 Eylül 1787 ise Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı ilkesini merkeze alan Amerika Birleşik Devletleri Anayasa'sı ilan edildi.Hazırlanan anayasada küçük eyaletlere senatoda büyükler ile eşit oy hakkı verildi, ama temsilciler meclisinde üyelerin sayısı nüfusa göre belirlenecekti (Nevins&Commager,2005).

Anayasanın eyaletler tarafından teker teker oylanması sebebi ile kabulü ancak 1790'da gerçekleşir.Bu arada Fransız Devrimi'nin ilk sinyallerinin verilmeye başladığı sırada yani 1789'da yapılan seçimle George Washington ABD'nin ilk başkanı seçilir.Başkan Washington ilk icraat olarak birikmiş borçların hızla ödenmesini amaçlayan bir milli ekonomi programı hazırlar (Kinder&Hilgemann,2006).

Fransız Devrimi ve onu izleyen Napolyon Savaşları ABD'yi de etkiledi. Devrim ve sonrasının ABD tarihindeki en önemli sonucu, ABD'nin dış politikada kendisini Avrupa'dan tecrit etmesi gerektiğini anlamış olmasıdır. Devrim patlak verdiğinde Amerikan halkının büyük çoğunluğu devrime ve Fransa'ya sempati ile yaklaşmıştı. İngiltere ile bağları kuvvetli olan kuzey eyaletlerden ziyade güney eyaletleri Fransa'nın mücadelesini desteklemeye hazırdı. Ancak ABD yönetimi Avrupa'da devrim sonrasında patlak veren savaşlardan uzak durmaya kararlıydı. Böylece 1793'te tarafsızlığını ilan etti. Amerikalı devlet adamlarına göre Avrupalı devletlere karşı izlenecek tavırda ticari ilişkiler arttırılırken, siyasi ilişkiler azaltılmalıydı(Lefebvre, 2005).Tarafsızlık ilanı İngiltere'nin hoşuna gitmedi. Çünkü İngiltere pratikte ABD'nin Fransa yanında olduğuna inanmakta, Amerikan gemilerinin Fransa ile ticaret yapmasına karşı çıkmaktaydı.1794'te imzalanan Jay's Treaty antlaşması, İngiltere ile ABD arasındaki sorunları belli bir düzene oturturken Fransa ile ilişkileri bozar. Antlaşmayla İngilizler ellerinde

tuttukları batı karakollarını iki yıl içinde terk edeceklerini söylemekteydi. Bunun karşılığında da Doğu ve Batı Hint Adalarından ticari imtiyazlar elde etmekteydi (Nevins&Commager,2005).

Fransızlar açık bir şekilde ABD'nin kendi yanlarında olmasını beklemekteydi. Fransızların ABD'yi yanına çekememesi bu ülkenin de tıpkı İngiltere gibi Amerikan gemilerini yakalayıp, kontrol etmesine neden oldu. Bu da iki ülke arasındaki ilişkileri gergin bir ortama taşıdı. Amerikan halkı şimdi Fransızlara karşı savaşa girilmesine sempati ile yaklaşmaktaydı. Gerginliğin ülkesine zarar vereceğinin farkına varan Napolyon, 1800'de Birleşik Devletlerle ticaret anlaşması imzalayıp, ortamı yatıştırdı. Fransız Louisianassı'nın Napolyon tarafından 1,5 milyon dolara ABD'ye satılması bu yumuşamanın bir sonucuydu (Kinder&Hilgemann,2006). Bu sıralarda iç politikada önemli değişiklikler yaşanmaktaydı.Washington'dan sonra yönetimi devralan John Adams'ın başkanlığı kısa süreli oldu.Seçimlerden etrafına küçük çiftçileri,zanaatkarları, işçileri toplayan Thomas Jefferson başarı ile çıkmıştı.Pek çok kişiye göre Amerika asıl şimdi halkın yönetimi ile tanışmıştı.Jefferson yönetimi Amerikan tarihi için bir dönüm noktasıydı.Başa gelir gelmez yaptığı ilk iş gereksiz aristokratik gelenekten kurtulmak oldu.Ziraati teşvik etti, Kızılderililerin topraklarını satın alarak onları Batı'ya göç etmek konusunda inandırdı. Çıkarttığı liberal vatandaşlık yasasıyla ülkesine yapılan göçleri kolaylaştırdı.İzlediği politikanın somut sonuçları inkar edilemezdi.1806'da ulusal gelir 15,5 milyon dolar,gider ise 8,5 milyon dolardı (Nevins&Commager,2005). Kızılderililerin durumu Jefferson'un esas ilgi alanıydı.Ülkede kapitalizimin yerleşebilmesi için işlenebilecek topraklara ihtiyaç vardı.Kızılderililerin ellerinde bulunan topraklar bu sebeple ilgi çekiciydiler.Kuzey Carolina'da Chickasaw yerlilerine ait topraklar bile satışa çıkartılmıştı.Devrim sırasında kolonileri destekleyen nadir kabilerlerden olan bu Kızılderili topluluğuna topraklarına dokunulmayacağına dair söz verilmişti.Kapitalizmin söz tanımadığı açıkça ortadaydı (Zinn, 2005).

İngiltere, Fransa ile uzlaşılmasına tepki gösterdi ve ABD gemilerini tehdit etmeye başladı.1806'da Napolyon Kıta Ablukası'nı ilan ettiğinde ABD'de dolaylı yoldan bu ablukaya katıldı ve kendi kıyılarında abluka ilan etti. İngilizlerin bu kıyı ablukası nedeni ile Amerikan kıyılarını taciz etmeye başlaması üzerine 1812'de ABD, İngiltere'ye savaş ilan etti. Jefferson'un izlediği tasarruf politikası askeri masrafların azaltılması ilkesine dayanmaktaydı.Savaş başladığında Amerikan ordusu hiçbir şekilde herhangi bir savaşa hazır değildi.1815 yılına kadar süren bu savaşta Amerika hem karada hem de denizde İngiliz kuvvetlerine yenildi. Ancak Napolyon sonrası Avrupası'na yeni bir düzen verilmesi ihtiyacı İngiltere'nin dikkatini Avrupa'ya toplamasına neden oldu. Avrupalı devletlerin tarihsel çatışmaları paralelinde girdikleri çatışmalara Birleşik Amerika'yı da çekmeye çalışmaları ve bunda başarılı

olmaları,Amerikalı devlet adamlarının izleyecekleri dış politika hakkında belli bir kanaate varmalarını sağlamıştır. Her ne olursa olsun Avrupa'daki çatışmalardan uzak durmak…(Armaoğlu, 1999; Nevins&Commager,2005).

Amerika'nın kendisini Avrupa'daki gelişmelerden tedriç etme politikasının ilk sinyalleri George Washington'un başkanlığı sırasında verilmiştir. Washington 1796'da görevden ayrılırken verdiği Veda Mesajı'nda şunları söylemekteydi: "Yabancı milletler bakımından bizim için esas davranış ilkesi, bunlarla ticari münasebetlerimizi genişletirken, kendileri ile mümkün olduğu kadar az siyasal bağlantılar kurmak olmalıdır. Şimdiye kadar onlara karşı bazı taahhütlerimiz olmuştur. Bunları iyi niyetle yerine getirelim. Fakat orada duralım. Avrupa'nın bir takım önemli çıkarları vardır. Bunların bizimle ya hiç ilgisi yoktur veya bizimle çok uzak ilgisi vardır. Dolayısıyla, Avrupa sebepleri, esas itibari ile bizim çıkarlarımıza çok yabancı olan bir takım anlaşmazlıklara sık sık sürüklenebilir. Onun için Avrupa politikasının alelade değişikliklerine veya onun dostluk veya düşmanlıklarının alelade kombinezon ve çatışmalarına, yapay bağlar ile kendimize bağlamak akıllıca bir iş olmaz." (Armaoğlu, 1999, 708). Bu sözler Birleşik Amerika'nın infiratçılık politikasının başlangıcını teşkil etmekteydi.1789–1815 yılları arasında yaşanan olaylar Washington'un öngörüsündeki haklılığı ortaya çıkarmıştı.

Napolyon Savaşları'nın sonra ermesinden sonra, ABD iki bölgede tekrar Avrupa ile karşı karşıya kalmıştır. Rusya Alaska'dan Kuzey Amerika'ya sızmaktaydı. Çar 1821'de yayınladığı bir emirname ile Kuzey Amerika'nın 51. kuzey enlemine kadar olan Pasifik kıyılarının Rusya'ya ait olduğunu ilan etti. Bu iddia İngiltere ve Amerika'nın Kuzeybatı Pasifik kıyılarındaki iddiaları ile çatışmaktaydı (Nevins&Commager,2005). Esas karmaşa ise Latin Amerika'daydı. 1822'de toplanan Verona Kongresi'nde İspanyol sömürgelerinin durumu tartışıldı. İspanya hükümdarı VII. Ferdinand'ın liberal ayaklanmaların bastırılması için Kutsal İttifak'tan yardım istedi. Fransa ve İngiltere bu isteği desteklediler. Çünkü bu durum onlara Latin Amerika'da güçsüzleşmiş olan İspanya'nın yerini doldurma fırsatı vermekteydi. İspanya ile Fransa'nın birbirine daha yakın olması sebebiyle endişeye kapılan İngiltere Ağustos 1823'te ABD'ye başvurarak Latin Amerika'da onla beraber hareket etmek istediğini belirtti. Güney Amerika'da yaşanan olaylara Avrupalı devletlerin müdahalesi Birleşik Amerika'nın destekleyeceği bir yol değildi. Çünkü Avrupalı devletlerin kıtanın güneyine yerleşmesi tarihlerinden kaynaklanan sorunları kıtaya taşımaları anlamına gelmekteydi. Tabi İngiltere'nin isteği de kabul edilemezdi. Bu ülke ile beraber hareket etmekte Avrupa diplomasisinin içine girmek anlamına gelmekteydi. Ayrıca Latin Amerika'daki olaylara her iki ülkenin bakışı farklıydı. ABD ayaklanan ülkelerin bağımsızlığını desteklemekteydi, İngiltere ise burada İspanyolların yerini almak için bağımsızlık hareketine sıcak

bakmaktaydı. Ekim 1823'te İngiltere İspanya ve Fransa'ya Latin Amerika'ya müdahale etmeleri halinde burada kurulan devletlerin bağımsızlığını hemen kabul edeceğini belirtti. Bu tehdit işe yaradı ve Latin Amerika müdahaleden kurtuldu. Olayların ABD'ye yansıması 2 Aralık 1823'te Monroe Doktrini'nin ilanına neden oldu (Armaoğlu, 1999). Doktrin Birleşik Amerika'nın kuruluşundan bu yanadır dış politikada yaşadığı sıkıntıların sonucunda ortaya çıkmıştır. Doktrin ile ABD kendisinin Avrupa'da yaşanan olaylarla bağlantısının bulunmadığını, bu sebeple Avrupa'da yaşanan gelişmelere müdahale etmeyeceğini, Avrupalı Devletleri de kendi ülkesinde yaşanan gelişmelere müdahale ettirmeyeceğini belirtmekteydi. Yine kıtasal bir değerlendirme yaparak, Latin Amerika'da bağımsızlığını kazanmış devletlere Avrupa'ya yapacağı müdahaleyi dostça karşılamayacağını beyan etmiştir. Yani Amerika Amerikalılarındır fikri Avrupalı devletlere kabul ettirilmeye çalışılmıştır (Lefebvre, 2005).

Monroe Doktrini ABD'ye kendisini toparlama fırsatı vermiştir.Küresel açıdan yaşanan dönüşümde bu toparlanmaya katkıda bulunmuştur.Napolyon Savaşlarından sonra Avrupa'da 1856 Kırım Savaşı'na kadar büyük ölçekli bir çatışma olmamıştır.Sanayi Devrimi'nin faydalarından yararlanmaya başlayan Avrupalı devletler, ürettikleri mamul maddeleri satabilecek pazarlar aramaya başlamış, bu sebeple dünyanın geri kalanını sömürgeleştirmek ile uğraşmışlardır (Hobsbawm, 2000). ABD'de Pasifik Okyanusu ve Latin Amerika'da bu sürece dahil olmuştur. Ancak doktirin sonrasında Birleşik Amerika'nın izlediği dış politikaya baktığımızda ikircikli yapı derhal kendisini göstermektedir.ABD, I. Dünya Savaşı'na kadar Avrupa'da yaşanan hiçbir mücadeleye müdahale etmemiştir;ama Pasifik Okyanusu'nda Avrupalı devletler ile karşılaşmış, onlarla birlikte hareket etmiştir. Latin Amerika'da ise tamamen kendi hegemonyasını kurmuştur.Güney Amerika ülkeleri İspanya'nın egemenliğinden kurtulmaya başlayınca Avrupalılar Latin Amerika'nın Birleşik Devletler'in nüfuz alanı haline geleceğini anlamakta gecikmediler (Zinn, 2005).

Amerikan İç Savaşı ve Kölelik

Monroe Doktrini sonrasında ABD Latin Amerika ve Pasifik Okyanusu'nda ticari imtiyazlar elde etme, Kuzey Amerika'da ise Kızılderililer ve Latinler aleyhine topraklarını genişletme politikası izlemiştir.1844'te ABD'nin Meksika'dan bağımsızlığını kazanan Teksas'ı birliğine dâhil etmesi ile ABD Meksika ilişkileri gerginleşti.1846'da ise Kaliforniya sebebi ile iki ülke arasında savaş çıktı. Ancak Meksika savaşta yenilince 1848'de 15 milyon dolar karşılığında Kaliforniya'yı ABD'ye sattı.1867 yılında Rusya 7 milyon dolar karşılığında Alaska'yı ABD'ye bıraktı. Birleşik Devletler Uzakdoğu ile ilk ilişkisine 1833'te Siyam ile imzaladığı ant-

laşmadan sonra başladı.1842 Nanking Antlaşması ABD'nin de işine yaradı ve ABD diğer Avrupalı devletler ile birlikte açılmış limanlardan yararlandı. Amerika'nın Çin topraklarında gözünün olmaması diğer devletlere nazaran ABD-Çin ilişkilerinin olumlu olmasını sağladı. Japonya'nın Batı'ya açılmasında ise öncü rolü ABD oynadı.1854'te Komodor Perry'nin teşebbüsleri sonrasında imzalanan Kanagawa Antlaşması ile Japonya'da limanlarını Batılı ülkelere açmak zorunda kaldı (Armaoğlu, 1999).

Dış politika'da yaşanan dönüşümün bir benzeri iç politikada yaşanmaktaydı.Amerika hızla daha demokratik bir ülke haline gelmekteydi.Bunda pay sahibi olan kişide Andrew Jackson'dı.1826 yılında yapılan seçimler sonrasında Andrew Jackson, Birleşik Devletler'in yeni başkanı oldu.Bu Amerikan tarihinin dönüm noktalarından birisiydi.Çünkü yoksul bir ailden gelen Jackson Amerikan girişimciliğini simgeler bir şekilde kendi başına ayakta durmuş, hayatının her döneminde halk ile iç içe yaşamıştı. "Halk adamı, siyasi eşitliğe ve herkesin eşit iktisadi imkana sahip olmasına inanan, tekelden,özel imtiyazlardan ve kapitalist maliyecilerin ince yöntemlerinden nefret."(Nevins&Commager,2005,170). Böyle tanımlanabilirdi Jackson. İktidara gelir gelmez Maysville vetosuyla devlet hazinesinde yapılan yağmaları durdurdu.Gümrük Yasasına uymayan eyaletlere karşı sert önlemler aldı.Tekelciliğin kalesi olan Bank of the United States'e karşı amansız bir mücadele verip onu yıktı.1830-1840 yılları arasında eyaletlerdeki yetişkin erkeklerin tamamı oy sahibi oldu.1824 seçimlerinde kullanılan oy 356 bin iken, 1840'ta bu sayı 2.400.000'e ulaştı.Demokratikleşme basın alanın da yansımıştı.Artık daha ucuz daha nitelikli gazeteler çıkmaktaydı.Eyalet kontrolünde olup, vergiyle desteklenen ücretsiz eyalet okulları açılması ile de eğitimin laikleştirilmesine hız kazandırılmıştı (Nevins&Commager,2005). Ancak Amerika'nın bu en demokratik başkanı Kızılderililer söz konusu olduğunda sert önlemler alma taraftarıydı. İspanya-ABD ilişkileri Florida nedeni ile gerginleştiğinde Jakcson, Florida'nın kaçak köleler ve çapulcu Kızılderililer için bir sığınak olduğunu söylemekte bu sebeple Florida'ya müdahale edilmesini istemekteydi.Başkan seçildikten sonra gerçekleştirdiği ilk icraatlardan birisi Mississippi'nin doğusunda yaşayan yetmiş bin Kızılderiliyi Batı'ya göçe zorlamak oldu.Bunu Kızılderililer hakkında çıkartılan yasalar izledi.Yasalar ile Kızılderililerin kabile yaşamı noktalanıyor,kabile toplantıları yasadışı kabul ediliyor,askerlik hizmeti ve vergi ödeme yükümlüğü getiriliyordu. Dolandırılan,parasız ve aç kalan Creek yerlileri Batı'ya göç politikasını karşı çıkıp,beyazların yerleşimlerine saldırmaya başlayınca beyazların verdiği tepki sert oldu.1832'de Creekler 5 milyon akrelik topraklarını imzaladıkları Washington Antlaşması ile beyazlara satmak zorunda kaldılar. ABD'nin Kızılderiler üstünde uyguladığı politika nispeten Cherokee yerlileri arasında başarı kazandı.Georgia ve Alabama'da 900 bin beyazın çevrelediği 17 bin Cherokee yerlisi beyazların

dünyasına uyum sağlayabilmek için çiftçilik,nalbantlık,halıcılık ve duvarcılık gibi meslekler ile uğraşıp, mülk sahibi olmaya başladılar.Cherokeelerin uyum çabaları da uzun sürmeyecek beyaz adamın doymak bilmeyen iştahı nedeni ile 1838'de bu kabilede savaşmak zorunda kalacaktır.Seminoleler ile yapılan savaş ise sekiz yıl sürdü.Savaş 20 milyon dolara ve 1500 Amerikalının ölümüne neden oldu.Tabiki beyaz adam bir kez daha kazandı ve bu kabilede Batı'ya göç etmek zorunda kaldı (Zinn, 2005).

Birleşik Devletler hızla gelişirken bu gelişmenin kaynağı olan kölelerin durumu uygarlık tarihinin dikkat çekici olgularından birisidir. Çünkü demokratikleşen ülke için kölelik demokrasi taraftarlarının en fazla karşı çıktıkları kurumdu. Zaten iç savaş sürecini ve savaş sonrasında yeniden yapılanan Birleşik Amerika'yı anlayabilmek için kölelik kurumunu göz ardı etmek mümkün değildir. Kızılderililerin köleleştirilememesi özellikle Güney Kolonilerde bulunan geniş plantasyonların işlenebilmesi için ucuz işgücü ihtiyacını doğurunca. Avrupalılar Afrika'dan köle getirmeye başlamışlardır. 18. yüzyıl kölelerin hızla Amerikan tarihine dâhil oldukları yüzyıl olmuştur. Köle ticaretini önce Hollandalılar daha sonra ise İngilizler denetlediler.1637'de ilk Amerikan köle gemisi Desire Marblehead Limanından yola çıktı. Üç köşeli ticaretin en kârlı kalemi olan Afrikalılar, bu tarihten sonra ironik bir şekilde modern dünyaya dâhil olmaya başlayacaklardır. Şu betimleme bizlere kölelik hakkında pek çok şeyden daha iyi bilgi vermektedir: "Yelkenler toplanıp sarıldı, geminin yuvarlak kıçına bayrak asıldı. Gemi dalgaları yararak kıyıya yaklaştı. Gerçekten garip bir gemiydi, her bakımdan ürkütücü, gizem dolu bir gemiydi. Ticaret gemisi miydi, korsan gemisi miydi, savaş gemisi miydi kimse bilemez. Küpeştelerinden kara bir top ağzını açıp esnedi. Açtığı bayrak Hollandalı olduğunu gösteriyordu; tayfaları her ırktan her milletendi. Uğradığı liman Virginia sömürgesine bağlı, Jamestown adlı bir İngiliz yerleşim bölgesiydi. Gemi yanaştı, ticaretini yaptı ve çok kısa bir süre sonra çekip gitti. Çağdaş tarihte hiçbir gemi bu denli uğursuz bir yük taşımamıştı. Peki, yükü neydi? Yirmi köle." (Zinn,2005, 29). Köleler bundan sonra Amerikan tarihin vazgeçilmez unsurları haline geleceklerdir.

Büyük çiftliklerin fazla olduğu Virginia'da 1700 yılında 6000 köle varken 1763'te bu sayı 170.000'e çıkmıştır.1660 yılında köleliğin yasalaştırıldığı Maryland'de 1750'ler de koloni nüfusunun üçte biri köleydi.18. yüzyılın son çeyreğinde köle ticareti ile uğraşanlar muazzam servetler yapmaya başlamışlardır. James Madison adlı köle tüccarı bir köleden yılda 250 dolar kazandığını buna karşılık her birine yılda sadece 12 dolar harcama yaptığını anlatmaktaydı. Öyle ki Kızılderililer bile Afrika'dan getirilen siyah insanları kendinden aşağı seviyede görmekte şunları söylemekteydi: "Kızılderili önden yürüyüp yolu açar, beyaz ve melez onu izler, siyah ise yürüyüş yolunu kapatıp, yükleri taşıyıp molalar için gerekli hazırlıkları yaparak arkada kalır" Kızılderililerin ünleri özgür olmaları iken Siyahlarınki köle

olmalarıydı (Ferro,2002; Zinn,2005). 1450 ile 1900 yılları arasında Amerika'ya Afrika'dan 12 milyon kişinin köle olarak gönderildiği bunların ise ancak 10 milyonun kıtaya vardığı tahmin edilmektedir. Tahmin edilmektedir çünkü kayıtların tutulmadığı süreçlerde mesela köle avı sırasında bir köleyi avlamak için kaç Afrikalının öldürüldüğü bilinmemektedir, yine pazarlama aşamasında yaşanan çeşitli sorunların kaç kişinin ölümüne neden olduğu açık değildir. Özellikle şeker çiftliklerinde çalışan bu köleler, zor şartlar altında yaşıyorlardı. Orta Çağ'ın serflerini koruyan birçok güvenlik mekanizması varken kölelerin elinde hiçbir güvenlik teminatı bulunmamaktaydı.250 İngiliz'in şeker ihtiyacını karşılayabilmek için yılda bir köle canından olmaktaydı. Avrupa'nın şekere bağlılığı arttıkça Amerika'da ölen köle sayısı da artmıştır. Elbette bu ticareti tek yönlü düşünmemelidir. Afrika'nın kara tarihi içinde Afrikalıyı yakalayıp, Avrupalı'ya teslim eden yine Afrikalıydı. Afrikalı pek çok kabile Avrupalının getirdiği mamul maddeler karşılığında- özellikle silah- ırkdaşlarını Avrupalılara satmaktaydı (Davies, 2006; Hobhouse,2007).

19.yüzyılda kölelik kurumu Amerika'da gelişmeye devam etti.Ama bu gelişme yanında köle karşıtlığını da getirdi.Çünkü Birleşik Devletler'deki kölelik kendinden önceki yüzyılların kölelik anlayışından farklıydı. Sümerlerden, Romalılara, Romalılardan İngilizlere uzanan kölelik macerasına baktığımızda ırki farklılıkların köleleştirmede belirleyici olmadığını görmekteyiz.Amerika'da bu durum bariz bir şekilde ayırtediciydi.Çünkü klasik kölecilikteki efendi-köle ilişkisi tamamen ırki farklılığa yani siyah-beyaz ayrımına indiregenmiş durumdaydı.Bu arada Birleşik Devletler'deki köleler kıtanın diğer ülkelerinde bulunan kölelerdengörece daha iyi bir hayat standartına sahipti. Birleşik Devletler'deki köle sahipleri yeni kölelere sahip olma konusunda kölelerin doğrudan üreme gücüne güvenmekteydiler.Bu yüzden Afrika'dan daha az köle ithal etmekteydiler (Weatherford, 2008).

Yüzyılın ortalarında 23 milyonluk ABD nüfusunun yaklaşık 3 milyonu kölelerden oluşmaktaydı.Güneyde bazı bölgelerde köleler nüfusa tamamen hakim durumdaydılar.Charleston'un kuzeyinde nüfusun %88'ini, Orta Alabama'da %70'ini,Georgia sahillerinde % 80'ini,Aşağı Mississippi Nehri bölgesinde ise %90'nını köleler yani zenciler oluşturmaktaydı.Kuzeyde ise bu oranlar çok daha azdı.İşte 1830'lardan itibaren bölgeler arasındaki ayrılıklarda kölelik meselesi devamlı sorun haline gelmeye başladı. Kölesiz toprak taraftarlığı kuzey eyaletlerinde artık güçlü bir akımdı (Nevins&Commager,2005). New Yorklu bir gözlemci bir çiftliği şu şekilde tarif etmekteydi:Mississippi bölgesindeki 14 dönümlük bir çiftlikte pamuk ve mısır başta olmak üzere çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmekteydi. Bu çiftlikte ayrıca 200'de domuz beslenmekteydi.Tüm bu işleri yapmak için ise çiftlikte 135 tane zenci köle bulunmaktaydı ve bu ve buna benzer çiftliklerde kölelerin durumu pekte iç açıcı değildi (Armaoğlu, 1999). Kölelerin içlerinde bu-

lundukları yaşam koşulları tepkinin ana kaynağıydı.1850-1885 ylları arasında bir plantasyonda tutulan ölüm kaydına göre Bu dönemde ölen 32 kişiden yalnızca dördü 60 yaşına ulaşabilmiştir,dördü 50 yaşında,7'si kırklarında,7'si yirmli ,otuzlu yaşlarında,dokuzu ise beş yaşına girmeden ölmüştü.Kamçılama çok yaygındı. Louisiana'da bulunan Barrow plantasyonunda iki yıl içinde 160 kamçılama olayı gerçekleşmiştir.Kölelerin yaşadıkları olaylara gösterikleri tepki ise ayaklanmadan ziyade kaçma şeklinde olmuştur.1850'li yıllarda binden fazla köle Kanada ya da Meksika'ya kaçmıştır.Kölelik sistemi içinde en fazla sıkıntıyı çekenler şüphesiz ki kadınlardı.Zenci kadınlar bir yandan köleci bir toplumda kölelik ile karşı karşıyaydılar,diğer yandansa erkek egemen bir toplumda kadın olmanın zorlukları ile uğraşmaktaydılar.Her ne olursa olsun ülkenin kuzeyinde olumlu olaylar yaşanmaktaydı.1830'da Kuzey'de 130 bin özgür köle varken 1850'de bu sayı 200 bine ulaşmıştı (Zinn, 2005).

Amerikan İç Savaşı'nın patak vermesinde zenci esareti belirleyici olmuştur. Çünkü değişen dünya düzeninde eski ekonomik anlayış ile yeni ekonomik anlayış çatışma halindeydi ve hızlanan düşünce akımlarıda bu kuruma tepki ile yaklaşmaktaydı.Bütün insanların doğuştan haklar getirdiğine inanan bir anayasa ile yönetilen ABD'de kölelik kurumu devletin temel kuruluş felsefesine vurulan en büyük darbeydi.

Kuzey ile Güney eyaletlerinin arasındaki farklılık iç savaşının patlak vermesine neden olmuştur.Genel olarak Katolik olan Güney eyaletlerinin ekonomisi tarıma dayanmaktaydı.Pamuk başta olmak üzere, pirinç, tütün, şeker kamışı bu eyaletlerin geçim kaynağıydı. Büyük mülkiyet esasına dayanan tarım üretiminde köleler kilit rol oynamaktaydı.Çünkü çiftliklerde zenci köleler çalıştırılmaktaydı. Halkının büyük çoğunluğu Protestan olan Kuzey eyaletlerinde ise bölgenin ekonomik yapısı sanayiye dayanmaktaydı.Kömür ve demir madenlerince zengin olan bu eyaletler bu madenler sayesinde mamul madde üretiminde Güney'den çok daha iyi durumdaydı.1827'de Kuzey eyaletlerinde kölelik kaldırılmış,ücretli işçi sistemine geçilmiştir.Bu tarihten sonra Kuzey eyaletleri köleliği kaldırmaları için Güney eyaletlerine baskı yapmaya başlamıştır.Tabi köleliğin kaldırılması Güney'in ekonomik çıkarlarına ters düşmekteydi.Çünkü zenci esaretini kaldırılması demek Güney'in çiftliklerinin boş kalması anlamına gelmekteydi.1850'lerde Kuzey eyaletlerinde köleliğe gösterilen tepki çıkartılan yasalar ve kölelere uygulanan sert muameleler nedeni ile arttı.Nüfusun üçte ikisini oluşturan Kuzey eyaletlerinde artan karşıtlık kölelik kurumuna karşı çıkan kişilerin senato ve temsilciler meclisinde daha etkin rol almaya başlamalarıyla sonuçlandı.Bu durum üzerine Güney eyaletleri federal sistem içinde eyaletlerin hakları konusunu tekrar gündeme getirip,esaretin federal hükümetleri değil, doğrudan doğruya eyaleteleri ilgilendi-

ren bir konu olduğu fikrini savunmaya başladı (Armaoğlu, 1999).1861'de Abraham Lincoln'ün başkan olmasından sonra Güneyliler tepkilerini sertleştirdiler.11 Güneyli devlet birlikten ayrıldıklarını ilan edip,Amerika Konfedere Devetini kurdular.Nisan 1861'de yeni devlet Washington Hükümeti'ne savaş ilan etti.Savaşta 23 eyaletten oluşan Kuzey her açıdan üstün durumdaydı.En başta donanma tamamen Kuzey'in elindeydi.Ayrıca hızlı sevkiyat yapılmasını sağlayacak olan demiryolu hattının 22 bin mili Kuzeyde, 9 bin mili ise Güney'deydi.Güney'in en önemli avantajıysa bu savaşı bir ölüm kalım meselesi haline getirmiş olmasının neden olduğu inadıydı (Nevins&Commager,2005). 1863 Gettysburg Savaşı ile Kuzey, Güney'i yenilgiye uğratır.Bu zaferi aynı tarihte Lincoln'ün bütün kölelerin azat edildiğini ilan etmesi izler.İç savaş boyunca köleliğin kaldırılması için kongreye dilekçeler yağmıştır.Artan baskı sonrası Lincoln köleliği kaldırdığını ilan etmişti.Köleliğin kaldırılmasında hemen sonra zencilerde askere alınmaya başladı.Böylece onlarda beyazlarla omuz omuza Güney eyaletlerine karşı savaştılar (Zinn, 2005). Dört yıl süren savaşın sonunda Birlik 360 bin,Konfederasyon ise 258 bin kayıp verdi. Savaşın toplam masrafı ise 8 milyar dolar idi.Kuzeyin zaferi ile birliğin bütünlüğü muhafaza edilmiş,kuzeyin liderliğindeki ABD'de sanayi esas ekonomik güç haline gelmiştir. Çünkü Güneyin ekonomik gücünü oluşturan pamuk üretimi Mısır ve Hindistan gibi ülkelere nakledilmiştir (Kinder&Hilgemann, 2006).

Savaş oldukça zorlu bir mücadeleden sonra köleliği kaldırmış, Güney'de bulunan aristokratik oligarşiye son vermiş, bu bölgenin önemli bir kısmını tahrip etmişti.Öyleki Woodraw Wilson'a kadar Güney kökenli hiç kimse başkan olmadı. Güney'in tekrar kalkındırılması ise on iki yıl sürdü. Her ne olursa olsun Güney artık hem ekonomik hem de fikirsel açıdan Kuzey ile aynı noktaya ulaşmasını sağlayacak sürece dahil olmuştu.Kölelik sorunu ise daha çetrefilli bir konuydu.Çünkü teoride köleliğe son verilmiş olmasına rağmen pratikte 20. yüzyılın ortalarına kadar siyah-beyaz ayrımı Amerika'da devam etti (Nevins&Commager,2005). İç savaştan hemen sonra zencilerinde oy kullandıkları kısa bir dönem içinde siyahlar eyaletlerin yasama meclislerine ve Kongre'ye seçilmeye başladılar.1869'da Zencilerin oyları sayesinde Hiram Revels ve Blanche Bruce adlı iki zenci Birleşik Devletler Senatosu'na üye seçildiler. Ancak önceden de bahsettiğimiz gibi bütün bu çabalar istenen sonucun elde edilmesini sağlamamıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren siyahlar Kongre'ye katılmak konusunda daha az istekli olmaya başlayacaklardır (Zinn, 2005). Neden olduğu büyük yıkım sebebi ile Amerikan İç Savaşı 1815 ile 1885 yılları arasında dünyada yaşanmış en ciddi çatışmaydı.Bu özelliği ile ileriki yıllarda yaşanacak savaşlarında ilk örneğini vermekteydi.Çünkü güçlü bir sanayiye,modern bir iletişim ve ulaşım ağına, durmadan desteklenebilen ikmal kayanklarına sahip olan Kuzey, Güney karşısında onca yenilgi almasına rağmen

kazanan taraf olmuştu.Yeni silahlar edinemeyen, demiryolu, buharlı gemi ve telgrafın nimetlerinden yaralanamayan, verimli sanayi tabanına sahip olmayan ülkeler uzun vadede artık yenilmeye mahkumdular (Kennedy, 2002).

İç Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeniden Yapılanması ve Birinci Dünya Savaşı

Amerika tarihinde 1865–1914 arası siyasi gelişmelerinden ziyade ekonomik ve sosyal gelişmeleri ile dikkatleri üstünde toplar. Çünkü bu yıllarda ekonomide elde edilen muazzam başarılar modern Amerika'nın doğmasını sağlamıştır. Ekonominin bu hızlı ivmesini iç savaşta aramak gerekmektedir. Sanayinin gelişmesine yardım eden savaş yanında geniş ölçüde üretimi, yatırım bankacılığının yükselişini, dış ülkelerle olan ticaret hacminin artışını sağladığı gibi kapitalizmin kurallarını bilen yeni bir girişimci sınıfın doğuşunu da sağladı. Sanayileşmenin yararlarının farkında olan bu sınıf için insan emeğinden tasarruf sağlayan makinelerin yapılması, şehirleşmenin teşvik edilmesi, nitelikli elemanların yetiştirilmesi bir zorunluluktu. Zaten 1815–1865 yılları arasında 5 milyon 1865–1914 yılları arasında ise 27 milyon göçmeni kendisine çeken bir ülkenin sanayileşememesi mümkün değildi. 1860'dan 1914'e kadar 31 milyondan 92 milyona çıkan nüfusta sanayileşmenin gücünü göstermekteydi. Biraz daha özelleştirdiğimizde New York'un nüfusunun 850 binden 4 milyona, Chicago'nun nüfusunun ise 110 binden 2 milyona ulaştığını görürüz (Kinder&Hilgemann,2006; Lefebvre,2005; Zinn,2005).

Birleşik Devletler'in sanayisinin hızla gelişmesinde pek çok dikkat çekici nokta vardı.En başta hammadde kaynakları açısından Rusya'dan sonra en zengin ülkeydi.Bu hammadeyi işleyebilecek teknik güce, düzenli gelişimi destekleyen ulaşım ağına,dışarıdan göç yoluyla sürekli yenilenen işçi gücüne, artan nüfusu ile güçlü iç pazarlar haline gelmiş büyük şehirlere sahip bir ülkeydi ABD (Nevins&Commager,2005). 1910 yılına doğru Birleşik Amerika yılda beş yüz milyon ton kömür üreten bir ülkeydi.Maden sözkonusu olduğunda en ilginç gelişme hiç şüphesiz altında yaşanmaktaydı. Çünkü altının keşfedildiği bölge kısa süre içinde maden arayıcılarının ihtiyaçlarına yanıt veren bir kentin ortaya çıkmasını sağlıyordu.1860-1900 yılları arasında Birleşik Devletler Patent İdaresi tarafından verilen patentlerin sayısı 676 bindi.1880'lerin başlarında Amerikalılar elektirikli treni deniyorlardı.Baltimore,Boston ve Richmond olmak üzere pek çok şehirde yukarı tellerden elektirik alan tramvaylar kullanılmaktaydı.1882'de Edison New York'ta bir elektirik üretim ve dağıtım istasyonu kurdu.Yüzyılın sonlarında demiryolu hattında her yıl bir milyar ton ağırlığında yük taşınmaktaydı.İç Savaş sonrasındaki 25 yıl içinde Güney eyaletleri de demiryolu ağı ile donatılmış, Mississippi'nin batısında bulunan önemli merkezler demiryoluyla Chicago'ya bağlanmıştı.1914'te Rusya'da

46 bin millik demiryolu ağı varken Birleşik Devletlerde bu miktar 250 bin mildi. Çelik üretimi ise Amerikan ekonomisinin yükselişinin simgesiydi. 1878'de sermayesi 1.250.000 dolar olarak hesaplanan Carnegie Firmasının yıllık kârı kısa zaman içinde 5 milyon dolara çıktı.1900 yılında sermayesi 320 milyon dolar olarak tespit edildiğinde yılda 40 milyon dolarlık bir kârla 3 milyon ton çelik üretiyordu.Mamul madde üretiminde yaşanan üretimin genel toplamı da dikkat çekicidir.1879'da 5 milyar 400 milyon dolar olan mamul maddelerin değeri, 1900'de 13 milyar dolara ulaşmıştı.1865-1898 yılları arasında buğday üretimi yüzde 256,mısır yüzde 222,rafine şeker yüzde 460,kömür yüzde 800 artmıştı.Ham petrol üretimi ise 3 milyon varilden 55 milyon varile ulaşmıştı (Kennedy, 2002; Nevins&Commager,2005).

İç savaş sırasında başlayan tekelleşme savaş sonrasında düzenli bir gelişme gösterdi.Tekelleşme sayesinde rekabet halindeki şirketler tek bir örgüt altında toplanmakta, bu sayede hem masraf azaltılmakta hem de fiyatlar kontrol altında tutulabilmekteydi.1882'de Standart Oil Şirketi ilk büyük tröst olarak ortaya çıktı.1884'te pamukyağı, 1884'te keten tohumu,1887'de kurşun,1889'da kibrit,1890'da tütün, 1892'de lastik tröstleri kuruldu.1904'te yapılan bir sayıma göre sermayesi 7 milyar doların üstünde olan 319 sinai tröst daha önce bağımsız olan 5300 kuruluşu yutmuştu.1895'te Birleşik Amerika'nın hazinesinde altın rezervleri tükenirken New York'ta bulunan yirmi altı bankanın kasalarında 129 milyon dolar altın rezervi bulunmaktaydı.1913 yılındaysa Amerikalıların %2'si milli gelirin %60'nı kazanmaktaydı. Yalnızca Morgan ile Rochefeller mili servetin %20'sine sahipti. Amerikan ekonomisi güçlendikçe dünya ekonomisi ile bütünlüğü de artmaktaydı. 1907'de Amerikan bankacılık sisteminde vugunculların bakır pazarını ele geçirme girişimlerinden kaynaklanan bunalım Londra'dan Hamburg'a Avrupa bankalarını etkisi altına almıştı (Kinder&Hilgemann,2006;Nevins&Commager,2005;Zinn,2005).

Yaşanan gelişmelerin askeri alana yansımaması da mümkün değildi.Başta donanma olmak üzere askeri alanlarda yapılan harcamalar arttı.1890'da donanmaya yapılan harcama 22 milyon dolarken 1914'te bu miktar 139 milyon dolara ulaştı. Askeri alanda yapılan harcamalar artmış olsa da Monroe Doktrini'ne sadık kalan ülke için geniş çapta kuvvetler beslemek pek de gerekli değildi. Amerika Rusya'dan altı kat daha fazla çelik üretmesine ve on kat daha fazla enerji tüketmesine rağmen Rusya, Birleşik Devletlere göre on kat daha büyük bir cephe hattı ordusuna sahipti (Kennedy, 2002).

Sanayileşmenin en önemli sonucu hiç şüphesizki işçi sorununun ortaya çıkması olmuştur.Ekonomisi ve nüfusu hızla büyüyen ülkede işçi sorunlarının nasıl çözümleneceği iç politikanın belirleyici gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir.Sanayinin gelişmesinde işçi esas faktörlerden birisiydi;fakat iş gelirin bö-

lüşülmesine geldiğinde işçi dışarıda bırakılmaktaydı.Endüstirinin makineleşmesi ve korporasyonların yükselmesi işçi için sıkıntı yaratmaktaydı. Makineleşme işçi niteliğine darbe vurdu.Artık çok daha ucuza çok daha fazla mamul madde üretilebilmekteydi.Önceki dönemlerde küçük ölçekli sanayi kuruluşları ile kendi çıkarlarını koruyabilecek pazarlıklara girişebilen işçiler,tekelleşme nedeniyle bu yeteneklerini yitirdiler.Büyük korporasyonlara işçinin isteklerini kabul ettirmesi hiçte kolay değildi.Dışarıdan gelen göçün artması da işçilerin elini güçsüzleştirmekteydi.1880'lerde gelen 5,5 milyon göçmen ile 1890'larda gelen 4 milyon göçmen ücretlerin sürekli düşük tutulmasına neden olmuştu (Nevins&Commager,2005; Zinn,2005). İşgücünün bol olduğu ortamda sanayi kuruluşları istedikleri gibi hareket edebilmekteydiler.

ABD'de bulunan işçiler dünyada bulunan pek çok ülkedeki işçilerden farklı olarak önemli bir avantaja sahipti.Yatırım ve iş olanağının yüksek olduğu ülkede işçi, iş bulma sıkıntısı çekmemekteydi (Nevins&Commager,2005). Sorunların yanında örgütlenmeyi getirmesi ise sürecin doğal bir parçasıydı. 1869 yılında Emeğin Şövalyeleri adlı ülke geneline yayılan ilk işçi örgütlenmesi kuruldu.1885'te 700 bin üyeye ulaşan sendika, üretici grupların çıkarlarını merkeze almaktaydı. Kadınların örgüt içindeki etkinliği dikkat çekici özeliklerinden biriydi.Sendikaya üye yaklaşık 50 bin kadın bulunmaktaydı. 1885'te gücünün doruk noktasına ulaşan sendika, üç demiryolu şirketine karşı grev düzenledi,ücretlerin azaltılmasını önledi,ülke çapında düzenlenen 1600 grevde hep ön planda bulundu. 1886'da Haymarket Meydanı'nda bomba patlaması sonucunda yedi polisin ölmesi kamuoyunda işçi hareketine bakışın değişmesine neden oldu.Bu olaydan sonra Emeğin Şövalyeleri'nin yerini Amerikan İşçi Federayonu aldı. Federasyon, Emeğin Şövalyeleri'nden farklı olarak bütün ücret gruplarına seslenmek yerine sadece işçilere seslenmekte, siyasal etkinliklere katılmaktan kaçınmaktaydı.1893 yılında ülkede denetimsiz büyümeden ve spekülasyondan kaynaklanan büyük bir ekeonomik kriz yaşandı.642 banka battı, 16.000 işyeri kapandı, 15 milyonluk işgücünün 3 milyonu işsiz kaldı. Krizi ardı arkası kesilmeyen grevler ve Amerikan Demiryolları Sendikası'nın kurulması izledi. Demiryolu işçiliği ülkedeki en zorlu mesleklerden birisiydi.Her yıl iki binden fazla insan iş kazalarında ölüyor,ortalama otuz bin kişide yaralanıyordu. Mühendisler 952 dolar alırken işçiler 124 dolar almaktaydı.İşte bu ortam sebebi ile grevlerde demiryolu işçileri hep ön planda yer almaktaydılar. 20. yüzyılın başlarında işçiler,örgütlenme,grev yapma,toplu halde pazarlığa girişme gibi temel haklarının çoğunluğunu sağlamış durumdaydılar.Pek çok eyalet teoride küçük çocukların çalışmasını yasaklamış,kadın işçilerin sekiz saatten fazla çalıştırılmamasını ilke olarak kabul etmişti.1900 yılında ülkede 750 bin çocuğun çalıştırıldığını düşündüğümüzde bu dikkat çekici bir ilerlemeydi.

Yinede şu gözden kaçırılmamalıdırki Amerikan sendikacılığı kapitalist sistemin temelini tartışma konusu yapmayan bir sendikacılıktı (Nevins&Commager,2005; Tanilli,2006; Zinn,2005).

Hızlı değişim yanında sorunları önleyici mekanizmaları da getirmiştir.Okullarda ve kiliselerde zengin olmanın üstünlük,yoksul olmanın ise kişisel başarısızlığın belirtisi olduğu,zengin olmak için çok çaba gösterilmesi ve şanslı olunması gerektiği öğretilip, kitlelerden kaderlerine razı olmaları isteniyordu. Sanayileşmeye yardımcı olmak için geliştirilmiş liselerde vatanseverliği ön plana alan tarih dersleri okutulmaya başlandı.Öğretmenlerin eğitim alanındaki ve politik konulardaki eğilimleri denetlenmekteydi(Zinn, 2005).

Amerika 1898'te Maine isimli savaş gemisi batırılana kadar dış politikada herhangi bir Avrupalı devlet ile karşı karşıya gelmedi.İç savaştan sonra hızla kalkınan ülke ekonomik ve sosyal sorunları öncelikli hale getirmişti.Bu sebeple dış politikada kendisi için probleme neden olabilecek çatışmalardan uzak durmuştu. Ancak iç savaşın bitmesinden birkaç yıl sonra hemen yanıbaşında patlak veren Küba sorunu ülkenin en önemli dış politika gündemi haline gelmiştir.

1868 yılında İspanya'dan ayrılmak isteyen Kübalılar bağımsızlıklarını ilan ettiler.İspanya'nın tepkisi sert oldu ve ülkedeki İspanyol hakimiyeti sıkılaştırıldı. On yıl boyunca İspanya Küba'da hakimiyetini bir türlü yeniden tesis edemedi. Bu arada İspanyol tahtına XII. Alfonso'nun geçmesiyle ülkeye gelen istikrar Küba'ya da yansıdı.Küba halkına İspanyol meclisinde temsil edilme hakkı verildi.Ama adadaki baskıcı yönetimde herhangi bir değişikliğe gidilmedi.1895'te Kübalılar tekrar ayaklandılar.Ayaklanmacılar adada bulunan şeker kamışı plantasyonlarını,sığır çiftliklerini yakmaya başladılar.Bunun üzerine İspanyollar ihtilalcilere yardım ettiklerine inandıkları kişileri toplama kamplarına sürdüler.Kamplara sürülenler arasında Amerikan vatandaşlarının bulunması Birleşik Devletlerde tepkiye neden oldu.1897 yılından itibaren New York Journal ve New York World gazeteleri Küba meselesini her gün ülke gündemine taşımaya başladılar.Sarı Basın hareketi adın alan bu propaganda ile Amerikan kamuoyu Küba sorunu ile içli dışlı hale getirilmişti. Kamuoyu artık Küba'nın bağımsızlığına sempatiyle yaklaşmaktaydı (Armaoğlu, 1999).

1898'de Maine adlı Amerikan savaş gemisi bir dostluk ziyaretinde bulunmak için Küba'nın Havana Limanı'na demir attı.Ancak 15 Şubat 1898'de gemi infilak etti ve içindeki 260 Amerikan denizcisi öldü. Amerikan kamuoyunun olaya gösterdiği tepki büyük oldu.Başkan McKinley hiçbir muhalefet ile kaşılaşmadan milli savunma için kullanılacak 50 milyon dolarlık bir ödenek almayı başardı.Hemen akabinde İspanya'ya asiler ile mütareke yapılması,toplama kamplarının kapa-

tılması konusunda bir ültimatom verildi. Bunun üzerine Nisan 1898'de İspanya Amerika ile diplomatik ilişkilerini kesti ve ABD'ye savaş ilan etti.Amerika güçlü donanması sayesinde birkaç ayda İspanya'yı dize getirdi.Aralık 1898'de imzalanan antlaşma ile İspanya Filipinler'i,Guam Adasını ve Porto Riko'yu Birleşik Devletlere bırakıyor,Küba'nın bağımsızlığını tanıyordu. Bunların karşılığında ABD İspanya'ya 20 milyon dolar ödeyecekti. Bu zafer aslında Amerikan emperyalizminin doğuşuydu (Armaoğlu, 1999; Nevins&Commager,2005, Sander,2008).

ABD Küba sorunu sırasında basın ve silah gücünü kullanarak uluslarası politikada kendi istediğini kabul ettirmeyi başarmış,Porto Riko'yu ele geçirip Meksika Körfezi'nden İspanya'yı uzaklaştırmış,Filipinler sayesinde Uzakdoğu'daki faaliyetlerini koruyacak ve arttırmasını sağlayacak bir köprü başı elde etmişti.Amerikan gücünün ayrıcalıklı yayılma alanını oluşturan Latin Amerika'da gücünü ve yatırımlarını koruyabilmek için her türlü müdahaleyi göze alacağını göstermiş, artan ekonomik gücüne paralel olarak kıtanın güneyine daha fazla müdahale etmeye başlamıştır. Latin Amerika ile olan ilişkileri geliştirmek ve kıtanın en güneyindeki Horn Burnundan dolaşmamak için Orta Amerika'ya kanal açma çalışmaları bu yeni politikanın ilk işaretiydi.Kanalı açabilmek için 1903'te Panama'da bir devlet kuruldu.1914'te kanal kazma çalışmaları sona erdi ve Panama Kanalı açıldı.İzlenen Big Stick ve Dolar Diplomasisi politikalarıyla Latin Amerika ülkelerinin ekonomileri Birleşik Devletler'in kontrolü altına girdi.Latin Amerika artık Amerikan bankacılarının ve diplomatlarının yönetimi altındaydı (Lefebvre, 2005). Amerikan gücünün yükselişinin yansıdığı bir başka bölge ise Uzakdoğu olmuştur.1871'de milli birliğini sağlayan Almanya'nın bölgede etkin hale gelmesi ve Japon gücünün hızlı yükselişi Birleşik Devletleri telaşlandırır.1899'da Washington sanayi ve ticaret çevrelerinin baskısıyla Uzakdoğu'da etkin bir rol oynamaya teşvik edildi. Geniş Çin pazarı Amerikalı girişimcilerin ilgi odaklarından birisiydi.Bu pazarın pek çok Avrupalı devletlerce bölüşülmüş olması ise temel sıkıntıydı.Açık kapı politikası bu ortamda ilan edildi.ABD Açık Kapı Politikası ile Çin'de bulunan bütün güçlerin nüfuz alanları içinde bulunan bütün uyruklara eşit ticaret ve yatırım olanaklarının sağlanmasını istemekteydi.Askeri müdahale gerektirdiğinden bu politika kısa vadede istenen başarının elde edilmesini engelledi.1920'de imzalanan Washington Antlaşması ile dokuz devlet ilke olarak açık kapı politikasını kabul etti (Nevins&Commager,2005).

20. yüzyılın başında Amerikan tarihini etkileyecek bir başka isim başkanlık koltuğuna oturmuştu.1910'da New Jersey'de Demokrat Parti ileri gelenlerinin desteğini alan Woodrow Wilson, izlediği politikalar ile sorunlu bir eyaleti parlak bir sürecin içine sokmuştu.Bu başarı ona Birleşik Devletler başkanlığına giden yolu açmıştı.İç savaş sonrasında hızla büyüyen ülkede pek çok sosyal ve ekonomik sorun bulunmaktaydı.Wilson'ın hedefi ise geniş kitlelerin desteğini alarak bu so-

runları çözebilmekti.Bunun için başkan olur olmaz Yeni Özgürlük adını verdiği reform programını ilan etti.Program ülkedeki sosyal ve ekonomi sorunların tespitini yapıp, bu sorunlar ile nasıl başa çıkılacağını açıklamaktaydı.Yeni başkan ilk iş olarak belli çevrelerin kârına olan gümrük tarifelerini indirdi.Onun gümrük tarifeleri indirilirken gösterdiği kararlılık dikkat çekiciydi.Dağınık durumda olan bankacılık sistemi ise hükümet kontrolü altında bulunan ama esnekliğe sahip bütüncül bir sistem içinde toplandı.Tekeller ise en dikkat çekici konuydu. Devletin kontrol mekanizması sanayi kuruluşlarına da yayılırken fiyatlarda tekel yaratabilecek farklar yasaklandı (Nevins&Commager,2005). Ancak yine de ülkede hakim olan ekonomik sistemin yapısı tekellerin gücüne güç katmaya devam etti. Frederick W. Taylor tarafından geliştirilen işbölümü uygulaması makineleşmeyi ve parça başı ücret sitemini hızlandırdı.Taylorizm olarak adlandırılan yeni işbölümü dağılımında işçiler basit işler yapan,bireyliklerinden ve insanlıklarından sıyrılmış alınıp,satılabilen metalar haline gelmiştiler.Sistemin ilk güzel örnekleri yeni gelişen otomobil endüstirisinin lideri olan Ford firmasında gözlemlenebilir. 1909 yılında 10.607 otomobil satan firma 1913'te 168.000, 1914'te ise 248.000'lik satış rakamlarına ulaşmıştı.Yeni yönteme verilen tepki yine grevler şeklinde oldu.Ülkenin dört bir tarafında grevler yaşanmaya başladı.En önemlisi ise 1914'de meydana gelen Colorado Kömür İşçileri Greviydi.Grevler sonrasında çıkartılan yeni yasalar ile işçilerin çalışma saatlerine düzen getirildi (Zinn, 2005).

Wilson'ın dış politikada izlediği yöntem kendinden önceki dönemlerden farklıydı.Kendi adı ile dünya tarihine geçmiş bulunan ilkelerini ilan etmeden önce Meksika'da yaşanan olaylar sırasında izlediği yöntem savaş potansiyeli yüksek bir sorunun savaşmaya gerek kalmaksızın çözümlenmesini sağladı.Meksika'da hakim olan Amerikan petrol ve demiryolu şirketleri Francisci Madero'nun 1911'de Meksika başkanı olması ile ülkedeki etkinliklerini kaybetmişlerdi.Yaptığı liberal reformlar ile Meksika'da pek çok kesimin tepkisin çeken Madero,Victoriano Huerta'nın düzenlediği bir karşı devrim ile başkanlıktan alındı ve öldürüldü.Kurulan yeni hükümeti pek çok devlet hızla tanırken Wilson bu konuda daha temkinli hareket etti. Üstünde bulunan pek çok şirketin baskısına rağmen Huerta hükümetini tanımadı.Bazı Amerikan denizcilerinin tutuklanması ile iki taraf savaş durumu ile karşı karşıya kaldığında, Wilson diğer Latin Amerika ülkelerini kendi tarafına çekerek Huerta'nın Meksika'dan kaçmasını sağladı (Nevins&Commager,2005).

Birinci Dünya Savaşı başladığında savaş, Birleşik Amerika tarafından dikkatle izlendi.Sömürgecilik yarışı ve militarizmin milliyetçilik ile bütünleşmesi sonrasında patlak veren savaşın boyutları Amerikan halkının çoğunluğunun savaş dışında kalınması gerektiği kanaatine sahip olmasına neden olmuştu.Monroe Doktiri'nin

ilkeleri gereği yapılması gerekende buydu.Çünkü savaş ABD'nin dayandığı çıkarlara bir İngiltere'ninki ya da Almanya'nınki gibi hitap etmemekteydi.Ne de olsa Birleşik Devletler, sömürgecilik söz konusu olduğunda bu iki ülkeye benzememekteydi, ayrıca herhangi bir silahlanma yarışında da değildi.Milliyetçi duygulara gelince yüzyıla girerken Küba sorunu Amerikan milliyetçiliğinin boyutlarını göstermişti.Ama milliyetçiliğin canlanması için dışarıdan yapılacak müdahalelere ve Amerikan çıkarlarının tehlikeye girmesine ihtiyaç vardı.Amerikan halkının kültürel ve tarihsel bağlar nedeni ile İtilaf devletlerine sempati ile yaklaşmaktaydı. En başta İngiltere ile derin kültürel bağlar bulunmaktaydı, Fransa'ya gelince ise bu ülkenin ABD'nin bağımsızlığını kazanmasında oynadığı rol hatırlanmaktaydı.Öte yandan ülkede bulunan iki göçmen ulus ise İttifak güçlerine sempati ile yaklaşmaktaydı.Alman asıllı pek çok grup, Almanya'nın başarısını beklemekteydi. İrlandalılar ise tarihi İngiliz düşmanlıkları nedeni ile İttifak güçlerine olumlu yaklaşmaktaydı (Nevins&Commager,2005).

Birleşik Devletlerin elinde bulunan ekonomik güç nedeni ile o zamanın bu en büyük savaşından uzak durması pek mümkün görülmemekteydi.Ama ülkenin savaşa girmesi ancak 1917'de gerçekleşebildi. Savaşın izlediği seyir ABD'nin savaşa girişini belirledi.Almanların açmış oldukları denizaltı savaşı sadece İtilaf Devletlerini tehdit etmemekteydi.1914'te Falkland Adalarından ilk denizaltı savaşı patlak verdiğinde Alman denizaltıları ile İtilaf denizaltıları arasında Kuzey ve Orta Atlantikte çarpışmalar meydan geldi.Öyleki bu denizaltı çatışmaları savaşı bir dünya savaşı haline getirmekteydi (Hobsbawm, 2006). İngiliz ve Fransızlara Amerikan ticaret gemileri ile mühimmat taşındığını iddia eden Almanya,Birleşik Devletlerin tarafsız olmadığını iddia etmekteydi.1915'te Lusitania ve Arabic adlı İngiliz yolcu gemileri Alman denizaltıları tarafından batırılmış,gemilerde bulunan Amerikan vatandaşları da ölmüştür.Aynı olay 1916'da Sussex adlı Fransız gemisinde de tekrarlanmıştı.Bu arada Almanların Amerika'ya karşı savaşa girme karşılığında Meksika'ya yardım vaadinde bulunması Kongre'nin dikkatini savaşa daha fazla toplamasına neden olmuştu.Amerikan yardımının gelmemesi halinde İngiltere'nin aç kalacağından emin olan Almanya'nın tam bu dönem içinde sekiz Amerikan gemisini batırmasıyla ülkede sabırlar tükendi ve Nisan 1917'de ABD, Almanya'ya savaş ilan etti. Rus Çarlığının savaştan çekildiği sırada ABD'nin savaşa girmesi İtilaf devletlerinin talihinin dönmesini sağladı (Armaoğlu, 1984). Aslında savaş ilanının altındaki temel dürtü ticaret gemilerine yapılan müdahaleden ziyade Almanya'nın savaş sonrasında Avrupa'yı tek bir çatı altında toplayabilecek potansiyele sahip olmasıydı.Bütünleşmiş bir Avrupa, ABD'nin çıkarlarına uygun düşmemekteydi.Bu arada Amerikan kapitalizminin içinde bulunduğu gelişimde savaşa katılmayı gerekli kılmaktaydı.Ülkedeki sistem zengin ile yoksul arasındaki

dengeden güç almaktaydı.Ancak bu dengenin korunabilmesi uluslararası rekabete ve periyodik savaşlara ihtiyaç duymaktaydı (McNeill, 2007; Zinn,2005).

İtilaf Devletlerinin yanında savaş giren Amerika'da sanayi kuruluşları hızla militaristleştirildi. Hükümet endüstiri,ziraat ve işçiler üstünde sert önlemler aldı. Tarım üretimi dörtte bir oranında kömür üretimi beşte iki oranında arttırıldı.İstikrarlı toplanan vergiler ile 36 milyar dolar kazanç elde edildi.Birleşik Devletler, üç ay gibi şaşırtıcı bir süre içinde destroyerler yapabiliyor,dünya ithal yiyecek maddelerinin yarısını üretiyor, bunları İngiliz,Fransız ve İtalyanlara satıyordu (Kennedy, 2002; Nevins&Commager,2005). Zorunlu askere alma yasasının kabul edilmesinden sonra Avrupa'daki cephelerde savaşacak askerlerin eğitimine hız kazandırıldı.Ülke yönetimini tam bir kontrol altına alan hükümet Fransa'nın dört yılda harcadığı parayı bir buçuk yılda harcamıştı.Bu paranın önemli bir kısmını ABD tarafından İtilaf devletlerine verilen borçlar oluşturmaktaydı.Mart 1918'de Amerikan askerleri Fransız cephesine akmaya başladılar.Mart ayında 80.000,nisanda 118.000,mayısta 250.000 asker Avrupa'ya ayak bastı.Ekim'e kadar Fransa'daki Amerikan ordusu bir milyon yedi yüz elli bine yükseldi.Fransa cephesinde Alman kuvvetleri artık Amerikan askerleri ile karşı karşı karşıyaydı. Ancak Almanlar yenilginin kaçınılmaz olduğunu İngilizlere ait 456 tankın 8 millik alanı bir günde almasından sonra anlamış durumdaydılar keza öyle de oldu. Çünkü Amerikan askerlerinin savaşa net bir şekilde dahil olmasından sonra ilan edilen Wilson İlkeleri paralelinde topraklarını işgalden kurtarmak isteyen Almanlar, savaştan çekildiklerini ilan ettiler (Davies,2006; Lefebvre,2005; Nevins&Commager,2005). Almanlar ve onların peşinden de Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan savaştan çekilirken ilginç olan nokta savaşın sona erişini ideolojik fikirlerin, ülkülerin belirlemiş olmasıydı.İttifak kuvvetleri hala direnebilecek kaynaklara sahiptiler ancak Rusya'da nasıl Lenin'in örgütlediği Bolşevizm bu ülkenin savaştan çekilmesini sağladıysa, Wilson'un ilan ettiği demokratik ülkülerde aynı şekilde İttifak kuvvetlerinin çekilmelerinde belirleyici rol oynadı (McNeill, 2007).

8 Ocak 1918'de Başkan Wilson sonradan kendi adı ile anılacak olan On Dört İlkesini ilan etti.Yukarıda bahsettiğimiz demokratik ülkünün kaynağını bu on dört ilke sağlamaktaydı.İlkeler üç temel nokta etrafında toplanmaktadır. Bunlardan ilki her milletin kendi kaderini kendisinin tayin edebileceğinin söylenmesiydi.Zaten İttifak kuvvetlerinin savaştan çekilmesinde bu görüş belirleyici etken olmuştu.Ayrıca artık impartorlukların tarihe karıştıklarının da ilanı yapılmakta, ulus-devletlere dayanan örgütlenmeleri merkeze alan uluslararası yeni bir düzenin işareti verilmekteydi.İkinci temel nokta ise ilkelerin dünya genelinde bulunan küresel ticarete engel olan yapıları tasfiye etmeyi amaçlamasıdır.Bütün boğazların, kanalların her ülkeye açık olması istenmekteydi.Böylece kapitalizmin gelişmesinin önündeki tarihsel engellerin sonlandırılmasında yeni bir adım daha atılmış

oluyordu.Üçüncü temel nokta ise bütün devletlerin üyesi oldukları bir Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıydı. Küçük ve büyük devletlerin siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüklerini garanti altına alan bu cemiyet, uluslararası hukukun ulaştığı üst noktalardan birisiydi (Lefebvre, 2005; Nevins&Commager,2005). Ancak savaş sonrasında Wilson'un ilkeleri kabul görmedi.En başta uzun soluklu bir savaştan ağır kayıplarla çıkan İtilaf Devletleri ilkeleri elde etmek istediklerinin önündekiler için engel olarak gördüler.Bu arada Amerika'da bulunan Monroe Doktrini'ne bağlı pek çok çevrede ilkelerin ABD'ye zarar vereceğini düşünmekte, Avrupa siyasetinde etkin rol oynama konusuna temkinli yaklaşmaktaydılar. Wilson'un bütün çabalarına rağmen Versay Antlaşması onun ilkelerine hitap eden bir antlaşma olmaz. Bu arada iç politikada eli zayıflayan Wilson 1920'de yapılan seçimlerle başkanlığı kaybeder. Mimarlığını yaptığı Versay Antlaşması'nı Amerikan senatosu tarafından kabul edilmemesi imajını zedeler.İktidarı devralan Cumhuriyetçiler hızla izolasyon politikasına geri dönerek Avrupa'dan ellerini çekerler.İşte ABD'nin yeniden kendi içine kapanması İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden birisi olur.Birleşik Devletlerin Avrupa'daki tüm askeri taahhütlerinden geri çekilmesi Fransa'nın Almanya'nın yeniden canlamasını engellemek konusunda yalnız kalmasına yol açar.Fransa örneğinde görüldüğü üzere çözümlenmeden üstü örtülen sorunlar ileriki yıllarda daha sert biçimlerde insanlığın karşısına çıkacaktı (Hobsbawm, 2006; Lee,2002). Wilson'un çabaları ile Milletler Cemiyeti'nin kurulmuş olması ise önemli bir başarıydı.Velhasıl iki temel gücün yani ABD ile SSCB'nin cemiyete mesafeli yaklaşmaları, örgütü bir Avrupa kurumu haline getirdi.Almanya'nın yeniden güçlemesini engellemek kaygısı etrafında toplanan cemiyet dünya geneline yayılan bir örgüt olamadı (Sander,2008).

Kaynakça

Anderson, B. (2004). *Hayali Cemaatler:Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metin yayınları.

Armaoğlu, F. (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (2003). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Braudel, F. (2004). *Maddi Uygarlık:Gündelik Hayatın Yapıları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Cordingly, D. (2004). *Korsanlar Arasında Yaşam* . Ankara: Dost Kitabevi Yayınlar.

Davies, N. (2006). *Avrupa Ta*rihi. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Dudley, L. M. (1997). *Kalem ve Kılıç*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Favre, H. (2007). *İnkalar*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Ferro, M. (2002). *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Gendrop, P. (2006). *Mayalar.* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hobhouse, H. (2007). *Değişim Tohumları:İnsanlık Tarihini Değiştiren 6 Bitki*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Hobsbawm, E. (2000). *Devrim Çağı 1789-1848*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hobsbawm, E. (2006). *Kısa 20. Yüzyıl:1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kennedy, P. (2002). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kinder, H., & Hilgemann, W. (2006). *Dünya Tarihi Atlası Başlangıçtan Fransız Devrimi'ne Kadar*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Kinder, H., & Hilgemann, W. (2006). *Dünya Tarihi Atlası Fransız Devrimi'nden Günümüze* . Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Lee, S. J. (2002). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Lee, S. J. (2002*). Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Lefebvre, M. (2005). *Amerikan Dış Politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

McNeill, W. H. (2007). *Dünya Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Nevins, A., & Commager, H. S. (2005). *ABD Tarihi*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Sander, O. (2008). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Smith, P. (2001). *Rönesans ve Reform Çağı:Bir Sosyal Arkaplan Çalışması*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Soustelle, J. (2006). *Aztekler.* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Tanilli, S. (2006). *Uygarlık Tarihi.* İstanbul: Alkım Yayınevi.

Weatherford, J. (2008). *Vahşiler, Barbarlar ve Uygarlık*. İstanbul: Versus Kitap.

Zinn, H. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halkalarının Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.